

MICHAŁ BUŁHAKOW

Fatalne jaja

wolnelektury.pl

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

Ta lektura, podobnie jak tysiące innych, jest dostępna on-line na stronie wolnelektury.pl.

Utwór opracowany został w ramach projektu Wolne Lektury przez fundację Nowoczesna Polska.

MICHAŁ BUŁHAKOW

Fatalne jaja

TEŁUM. EDMUND JEZIEŃSKI

Spis treści

Rozdział I. Profesor Piersikow	4
Rozdział II. Barwny lok	6
Rozdział III. Piersikow złapał	8
Rozdział IV. Popadła Drozdowa	10
Rozdział V. Kurza historia	14
Rozdział VI. Moskwa w czerwcu 1928 roku	20
Rozdział VII. Rokk	22
Rozdział VIII. Historia w sowchozie	27
Rozdział IX. Żywa kasza	35
Rozdział X. Katastrofa	37
Rozdział XI. Bój i śmierć	40
Rozdział XII. Bóg mrozu na maszynie	43

ROZDZIAŁ I. PROFESOR PIERSIKOW

16 kwietnia 1928 r., wieczorem, profesor zoologii IV uniwersytetu państwowego i dyrektor zooinstitutu w Moskwie, Piersikow, wszedł do swego gabinetu, mieszczącego się w zooinstytucie, przy ul. Hercena. Profesor zapalił górną matową lampkę i obejrzał się.

Jako początek przerażającej katastrofy należy właściwie uważać ten nieszczęsny wieczór, jak również za pierwszą przyczynę tej katastrofy należy uważać właśnie profesora Włodzimierza Ipatiewicza Piersikowa.

Miał on akurat 58 lat. Głowa interesująca, z sensem, łysa, z kępkami żółtawych włosów, sterczących po bokach. Twarz gładko wygolona, dolna warga wysunięta naprzód, skutkiem czego twarz Piersikowa nosiła pewien cokolwiek kapryśny wyraz. Na czerwonym nosie staromodne maleńkie okulary w srebrnej oprawie, oczki błyszczące, niewielkie, wzrost wysoki, przygarbiony. Mówił skrzypiącym, cienkim, kwakającym¹ głosem i wśród innych dziwactw miał takie: kiedy mówił cokolwiek ważnego i pewnego, palec wskazujący prawej ręki zakrzywiał w haczyk i mrużył oczki. A że mawiał zawsze z przekonaniem, gdyż erudycję w owej dziedzinie posiadał wprost doskonale fenomenalną, to haczyk bardzo często pojawiał się przed oczami rozmawiających z profesorem Piersikowem. A poza swoją dziedziną, tj. zoologią, embriologią, anatomią, botaniką i geografią, profesor Piersikow prawie nic nie mówił.

Nauka

Gazet profesor Piersikow nie czytał, do teatru nie chodził, a żona profesora uciekła od niego z tenorem opery Zimina w 1913 r., pozostawiając notatkę takiej treści:

Rozstanie

„Nie do zniesienia drzenie wstrętu budzą we mnie twoje żaby. Całe życie będę przez nie nieszczęśliwą”.

Profesor więc nie ożenił się i dzieci nie miał. Był bardzo zapalczywy, lecz łatwo zadowolony z urazy, lubiał² herbatkę z malinami, mieszkał na Preczystenkie, w mieszkaniu pięciopokojowym, z których jeden zajmowała chudziutka staruszka, gospodyni Maria Stiepanowna, pilnująca profesora jak niańka.

W r. 1919 profesorowi z 5 pokoi zabrali 3. Wtedy oznajmił Marii Stiepanownie:

— Jeżeli nie zaprzestaną tych nieprzyzwoitości, Mario Stiepanowno, wyjadę zagranicę.

Nie ulega wątpliwości, że gdyby profesor wykonał ten plan, bardzo łatwo udało by mu się uzyskać katedrę zoologii w każdym uniwersytecie świata, gdyż był uczonym pierwszorzędnym, a w tej dziedzinie, która tak czy inaczej dotyczy ziemnowodnych lub nagich gadów, równych sobie nie miał z wyjątkiem profesorów Wiliama Weeckly w Cambridge i Oiacomo Bartolomeo Beccari w Rzymie. Wykładał profesor w 4 językach, oprócz rosyjskiego, a po francusku i po niemiecku mówił jak po rosyjsku. Zamiaru swego co do zagranicy Piersikow nie wykonał, i dwudziesty rok był jeszcze gorszym od dziewiętnastego. Zaszły wypadki i przy tym jeden za drugim. Wielką Nikitską przemianowali na ulicę Hercena. Potem zegar, wprawiony w ścianę domu na rogu Hercena i Mochowej, zatrzymał się na 11 z 1/4 i w końcu, w terrariach instytutu zoologicznego, nie przeniósłszy³ wszystkich perturbacji⁴ znakomitego roku, zdechło początkowo 8 wspaniałych egzemplarzy ropuch, potem 15 zwykłych żab i w końcu wyjątkowy egzemplarz żaby surinamskiej.

Głód, Śmierć

Bezpośrednio w ślad za żabami, które opustoszyły ten pierwszy oddział gołych gadów, który zgodnie ze sprawiedliwością nazwany był klasą gadów bezogonowych, przeniósł się do lepszego świata niezmienny stróż instytutu, stary Włas, nie zaliczony do klasy gołych gadów. Powód śmierci jego zresztą był ten sam, co i u biednych gadów, i Piersikow określił go od razu:

— Brak pokarmu!

Uczony miał zupełną słuszność: Włas trzeba było karmić mąką, a żaby robakami mącznymi, lecz gdy tylko zginęła pierwsza, znikły i drugie. Piersikow pozostałe 20 egzemplarzy ropuch spróbował przenieść na karmienie karaluchami, lecz i karaluchy gdzieś przepadły, wykazując przez to swój złośliwy stosunek do wojennego komunizmu. W ten sposób i ostatnie egzemplarze trzeba było wyrzucić do śmietnika na podwórzu instytutu.

¹kwakający — dziś popr.: kwaczący. [przypis edytorski]

²lubiał — dziś popr. forma 3.os.łp. cz. przesz.: lubił. [przypis edytorski]

³przenieść — tu: znieść, przetrwać. [przypis edytorski]

⁴perturbacje — komplikacje (dosł.: zawirowania). [przypis edytorski]

Wpływ śmierci, a w szczególności żaby surinamskiej, na Piersikowa nie da się opisać. W śmierciach tych całkowicie oskarżał ówczesnego narkoma⁵ oświaty.

Stojąc w czapce i kaloszach na korytarzu zamarzającego instytutu, Piersikow mówił do swego asystenta Iwanowa, wytwornego gentelmana z ostrą blond bródką:

— Wszak za to jego, Piotrze Stiepanowiczu, zabić ma! Cóż oni robią? Wszak oni zgubią instytut! Co? Niezrównany samiec, wyjątkowy egzemplarz, *Pipa americana*⁶, długości 13 centymetrów...

Dalej poszło jeszcze gorzej. Po śmierci Włosa okna w instytucie przemarzły na wskroś tak, że kwiecisty lód siedział na wewnętrznej powierzchni szyb. Zdechły króliki, lisy, wilki, ryby, i wszystkie co do jednego węże. Piersikow począł milczeć całymi dniami, potem zachorował na zapalenie płuc, lecz nie umarł. Kiedy przyszedł do sił, przychodził 2 razy w tygodniu do instytutu i w okrągłej sali, gdzie było zawsze, daczegoś⁷ niezmiennie się, 5 stopni mrozu, niezależnie od tego, ile na ulicy, wykladał w kaloszach, w czapce z nausznikami i w szaliku, oddychając kłębami pary, 8 słuchaczom cykl wykładów na temat „Pelzające stron tropikalnych”. Cały pozostały czas Piersikow leżał u siebie na Preczystienkie na otomanie⁸, w pokoju do sufitu wypełnionym książkami, pod pledem, kasłał i patrzył w paszczę ognistego piecyka, w którym złożonymi meblami paliła Maria Stiepanowna i wspomniiał żabę surinamską.

Lecz wszystko na świecie się kończy. Skończył się 20 i 21 rok, a w 21 zaczął się jakiś ruch powrotny. Po pierwsze: na miejsce zmarłego Włosa zjawiał się Pankrat, jeszcze młody, lecz rokujący wielkie nadzieje stróż zoologiczny, instytut poczęto opalać po trochu. A latem Piersikow, przy pomocy Pankrata, złapał w Klaimie 14 sztuk wulgarnych żab⁹. W terrariach znów zakipiłał życie. W 23. r. Piersikow już wykladał 8 razy na tydzień, 3 godziny w instytucie i 5 w uniwersytecie, w 24. roku 13 razy na tydzień i oprócz tego w rabfakach, a w 25., wiosną, wślawił się tym, że na egzaminach obciął 76 osób studentów i wszystkich na gołych gadach:

— Jak to, wy nie wiecie, czym odróżniają się gołe gady od pelzających? — pytał Piersikow: to po prostu śmieszne, młody człowieku. Miedniczek nerkowych nie ma u gołych gadów. One nie istnieją. Tak jest. Wstyďte się. Wyście, prawdopodobnie, marksista.

— Marksista — gasnąc, odpowiadał obcięty.

— Tak więc, proszę bardzo, jesienią — grzecznie mówił Piersikow i rzeško krzyczał do Pankrata: następnego!

Na podobieństwo tego, jak amfibie¹⁰ odżywają po długiej suszy przy pierwszym obfitym deszczu, ożył i profesor Piersikow w 1926 roku, kiedy połączona amerykańsko-rosyjska kompania wybudowała, poczynając od rogu zaułka Gazetowego i Twierskiej, w środku Moskwy, 15 piętnastopiętrowych domów, a na krańcach 300 robotniczych willi, każda po 8 mieszkań, raz i na zawsze skończywszy z tym strasznym i śmiesznym kryzysem mieszkaniowym, który tak gnębił mieszkańców Moskwy w lata 1919–1925.

W ogóle było to szczególne lato w życiu Piersikowa, i czasami z cichym i pełnym zadowolenia chichotem zacierał ręce, przypominając, jak się gnieździł z Marią Stiepanowną w 2 pokojach. Teraz profesor otrzymał wszystkie 5 z powrotem, rozszerzył się, rozłożył 2 1/2 tysiąca książek, wypchane zwierzęta, diagramy, preparaty, zapalił na stole w gabinecie zieloną lampę.

Instytutu też poznać nie było można: wymalowano go kremową farbą, przeprowadzono wodę specjalnym wodociągiem do pokoju gadów, zamieniono wszystkie szyby na lustrzane, przysłano 5 nowych mikroskopów, szklane stoły preparacyjne, lampy po 2000 świec¹¹ z odwrotnym światłem, reflektory, szafy muzealne.

Piersikow ożył i cały świat niespodziewanie dowiedział się o tym, gdy tylko w grudniu 1926 roku wyszła w świat broszura:

⁵narkom — ros. skrót od *narodnyj komisar*, tj. komisarz ludowy. [przypis edytorski]

⁶*Pipa americana* (łac.) — żaba surinamska a. grzbietoród amerykański. [przypis edytorski]

⁷dłaczegoś — z jakiegoś powodu. [przypis edytorski]

⁸otomana — rodzaj niskiej kanapy z miękkim oparciem. [przypis edytorski]

⁹wulgarna żaba — błędny dosłowny przekład łac. nazwy gatunkowej *rana vulgaris* (obecnie *Bufo bufo*, tj. ropucha szara). [przypis edytorski]

¹⁰amfibia — tu: łac. nazwa gromady płazów. [przypis edytorski]

¹¹świeca — tu: daw. jednostka natężenia światła. [przypis edytorski]

Jeszcze w kwestii rozmnożenia blaszkonośnych albo chitonów 126 str. „Wiadomości IV uniwersytetu”.

A w 1927, jesienią, kapitalna praca o 350 str., przetłumaczona na 6 języków, w tej liczbie japoński:

Embriologia píp, czesnocznic i żab. Cena 3 rb. Gosizdat!

A latem 1928 r. zaszło to nieprawdopodobne, straszliwe...

ROZDZIAŁ II. BARWNY LOK

Zatem profesor zapalił lampę i obejrzał się. Zapalił reflektor na długim stole eksperymentalnym, włożył biały fartuch, pobrzęczał jakimiś instrumentami na stole...

Wiele z 30 tysięcy ekwipaży mechanicznych¹², mknących w 2. roku po Moskwie, przebiegło przez ulicę Hercena, szeleszcząc po gładkim bruku, i co minuta z hukiem i zgrzytem staczała się z ulicy Hercena ku Mochowej tramwaj 16, 22, 48 lub 53. linii. Odblaski różnobarwnych ogni wpadały przez lustrzane szyby gabinetu i daleko i wysoko widoczny był obok ciemnej i ciężkiej kopuły świątyni Chrystusa, mglisty, blade sierp księżycy.

Lecz ani on, ani gwar wiosennej Moskwy nic a nic nie zajmowały uwagi profesora Piersikowa. Siedział na śrubowym trójnogim taborecie i poźółkłymi od tytoniu palcami kręcił wizjer wspaniałego Zeissowskiego mikroskopu, w który był założony zwykły, niebarwiony preparat świeżych ameb¹³. W tej chwili, kiedy Piersikow zmieniał powiększenie z 5 na 10 tysięcy, drzwi uchyliły się, ukazała się szpiczasta bródka, skórzany napierśnik i asystent rzekł:

— Włodzimierzu Ipatiewiczu, ustawiłem wnętrzości, czy niechcecie spojrzeć?

Piersikow szybko zsunął się z taboretu, porzuciwszy wizjer na półdrodze, i, powoli kręcąc w palcach papierosa, przeszedł do gabinetu asystenta. Tam, na szklanym stole, na wpół zaduszona i obumarła ze strachu i bólu żaba była rozpostarta na korkowym statywie, a jej przezroczyste galaretowate wnętrzości wyciągnięte z zakrwawionego brzucha w mikroskop.

— Bardzo dobrze — rzekł Piersikow i przyłożył oko do okularu mikroskopu.

Widocznie coś bardzo ciekawego można było zauważyć w wnętrzościach żaby, gdzie jak na dłoni widoczne, po rzekach naczyń żwawo biegły żywe kulki krwi. Piersikow zapomniiał o swoich amebach i w przeciągu półtorej godziny na zmianę z Iwanowym przykładał oko do szkła mikroskopu. Przy tym obydwa uczeni zamieniali ożywione, lecz niezrozumiałe dla zwykłych śmiertelników słowa.

Wreszcie Piersikow odsunął się od mikroskopu, oznajmiając:

— Krew się zsiada, nic nie poradzisz.

Żaba ciężko poruszyła głowę i w jej gasnących oczach były wyraźne słowa: „kanalie z was, ot co...”

Rozprostowując zdrętwiałe nogi, Piersikow wstał, wrócił do swego gabinetu, ziewnął, przetarł palcami wiecznie rozpalone powieki i, usiadłszy na taborecie, zajrzał do mikroskopu, położył palce na wizjerze i już zamierzał przekręcić śrubkę, lecz nie poruszył jej. Prawym okiem widział Piersikow mętną białą tarczę i na niej martwe blade ameby, a pośrodku tarczy siedział barwny lok, podobny do loku kobiecego. Ten lok i sam Piersikow, i setki uczniów jego widzieli wielokrotnie i nikt nie zainteresował się nim, a i nie było czego. Barwny pęczek światła tylko przeszkadzał obserwacji i pokazywał, że preparat nie jest w ognisku. Dlatego też bezlitośnie ścierano go jednym przekręceniem gwintu, oświetlając pole równym, białym światłem. Długie palce zoologa już ściśle legły na nacięciu gwintu i naraz drgnęły i zsunęły się. Przyczyną tego było prawe oko Piersikowa, naraz¹⁴ stał się czujnym, zdumiał się, przepelnił się nawet trwogą. Nie niedołączna pośredniość¹⁵ siedziała przy mikroskopie. Nie, siedział profesor Piersikow! Całe życie, pomysły jego skoncentrowały się w prawym oku. Pięć minut w kamiennym milczeniu wyższa istota obserwowała niższą, męcząc i naprężając oko nad stojącym poza ogniskiem preparatem.

¹²ekwipaż mechaniczny — tu: samochód. [przypis edytorski]

¹³ameba — zmiennokształtny pierwotniak. [przypis edytorski]

¹⁴naraz (daw.) — nagle. [przypis edytorski]

¹⁵pośredniość — tu: przeciętność. [przypis edytorski]

Wokoło wszystko milczało. Pankrat zasnął już w swoim pokoju w westybulu¹⁶ i jeden raz tylko muzykalnie i delikatnie zadzwoniły szyby w szafkach — to Iwanow, wychodząc, zamknął swój gabinet. Jęknęły za nim drzwi wejściowe. Potem już dał się słyszeć głos profesora. Kogo on zapytywał — nie wiadomo.

— Co takiego?... Nic nie rozumiem...

Spóźniony samochód ciężarowy przejechał przez ulicę Hercena, zatrząsłszy starymi ścianami instytutu. Płaska szklanna czarka z pincetami¹⁷ zadźwięczała na stole. Profesor zbladł i podniósł rękę nad mikroskopem, zupełnie jak matka nad dzieckiem, któremu zagraża niebezpieczeństwo. Teraz nie mogło być i mowy o tym, ażeby Piersikow poruszył gwint, o nie, obawiał się, ażeby jakakolwiek postronna moc nie wypchnęła z pola widzenia tego, co zobaczył.

Był w całej pełni biały poranek ze złotą smugą, przecinającą kremowy ganek instytutu, kiedy profesor odszedł od mikroskopu i podszedł na zdrętwiałych nogach do okna. Drżącymi palcami nacisnął guziczek i czarne grube story¹⁸ zasłoniły ranek i w gabinecie ożyła mądra uczona noc. Żółty i natchniony Piersikow rozstawił nogi i przemówił, utkwivszy w podłodze zalzawione oczy:

— Lecz jakżeż to tak?... Wszakżeż to potworne!... To potworne, panowie — powtórzyl, zwracając się do żab w terrarium, lecz żaby spały i nic nie odpowiedziały.

Milczał przez chwilę, podszedł potem do wyłącznika, podniósł storę, zgasił wszystkie światła i zajrzał do mikroskopu. Twarz jego stała się naprężoną, zsunął krzaczaste żółte brwi.

— Uhu, uhu — zamruczał: przepadł. Rozumiem. R-o-o-zumiem! — przeciągnął, obłąkańczo i z natchnieniem patrząc na zagasłą kulę nad głową: — to proste.

I znów opuścił syczące story, i znów zapalił kulę. Zajrzał do kuli, radośnie i jakby drapieżnie uśmiechnął się.

— Ja go złapię — tryumfalnie i z powagą wyrzekł, podnosząc palec do góry: złapię. Być może i od słońca.

Znów podniosły się story. Słońce teraz było istotnie. Oto załało ono ściany instytutu i ukosem położyło się na bruku Hercena. Profesor patrzył przez okno, kombinując, gdzie będzie słońce w dzień. To odchodził, to zbliżał, leciutko przytańcowując, i w końcu brzuchem położył się na desce okiennej.

Przystąpił do ważnej i tajemniczej roboty. Szklannym dzwonem nakrył mikroskop. Na błękitnawym płomieniu lampki roztopił kawałek laku¹⁹ i brzegi dzwonu przypieczętował do stołu, a na plamach lakowych odcisnął swój wielki palec. Zgasił gaz, wyszedł, i drzwi gabinetu zamknął na angielski zamek.

Półmrok panował w korytarzach instytutu. Profesor dotarł do pokoju Pankrata i długo i bez powodzenia stukał do nich. W końcu za drzwiami dało się słyszeć mruczenie, jakby psa łańcuchowego, charkanie i beczenie, i Pankrat w kalesonach w paski, zawiązanych w kostkach, stanął w jasnej plamie. Oczy jego dziko utkwione były w postaci uczonego, leciutko jeszcze poziewał ze snu.

— Pankrat — rzekł profesor, patrząc na niego przez okulary: przepraszam, że cię obudziłem. Ot co, mój przyjacielu, do mego gabinetu jutro rano nie wchodzi. Pozosta-wiłem tam robotę, której poruszyć nie można. Zrozumiałeś.

— U-u-u, zro-zro-zrozumiałem — odpowiedział Pankrat, nic nie rozumiejąc. Chwiał się i ziewał.

— Nie, słuchaj, ty się obudź, Pankrat — mówił zoolog i leciutko tknął Pankrata w żebro, skutkiem czego na twarzy tegoż odbiło się przerażenie i pewien cień zrozumienia w oczach: Gabinet zamknąłem — ciągnął Piersikow: więc sprzątać go nie trzeba do mojego przyjścia. Zrozumiałeś?

— Słucham — zaskrzypiał Pankrat.

— No więc i pięknie, kładź się spać.

Pankrat zawrócił, znikł w drzwiach i zaraz runął na łóżko, a profesor zaczął ubierać się w westybulu. Włożył szare letnie palto i miękki kapelusz, potem przypomniał sobie

¹⁶westybul — reprezentacyjny przedpokój. [przypis edytorski]

¹⁷pinceta a. pęseta — szczypce służące do chwytania drobnych przedmiotów. [przypis edytorski]

¹⁸story — zasłony. [przypis edytorski]

¹⁹lak — topliwa, brązowoczerwona masa, dawniej używana do pieczętowania listów. [przypis edytorski]

obraz w mikroskopie, utkwiał wzrok w swoich kaloszach i przez kilka sekund patrzył na nie, jakby je widział po raz pierwszy. Potem włożył lewy i na lewy chciał włożyć prawy, lecz ten nie wlaził.

— Jaki potworny przypadek, że on mnie odwołał — rzekł uczony: inaczej bym go tak i nie zauważył. Lecz co to obiecuje?... Wszak to obiecuje diabli wiedzą co takiego!...

Profesor uśmiechnął się, zmrużył oczy na kalosze i lewy zdjął, a prawy włożył: Boże mój! Wszak nawet wyobrazić sobie nie można wszelkich następstw... — Profesor z pogardą pchnął lewy kalosz, który drażnił go, nie chcąc wchodzić na prawy, i poszedł ku wyjściu w jednym kaloszu. Tutaj zgubił chustkę do nosa i wyszedł, trzasnąwszy ciężkimi drzwiami. Na ganku szukał długo w kieszeni zapalek, uderzając się po bokach, znalazł i poszedł ulicą z niezapałonym papierosem w ustach.

Ani jednego człowieka nie spotkał uczony aż do samej cerkwi. Tam profesor, zadarłszy głowę, wpatrywał się w złoty hełm. Słońce przyjemnie lizało go z jednej strony.

— Jak to, że wcześniej go nie widział, jaki przypadek?... Pfuj, dureń — profesor nachylił się i zamyślił, patrząc na różnie obute nogi: — hm... Co zrobić? Do Pankrata się wrócić? Nie, jego nie rozbudzisz. Rzucić go, podły, szkoda. Trzeba będzie nieść w rękę. — Zdjął kalosz i z obrzydzeniem niósł go.

Na starym samochodzie z Preczystienki wyjechało troje. Dwóch pijaniusieńkich i na kolanach ich jaskrawo umalowana kobieta w jedwabnych szarawarach według mody 28. roku.

— Ech, papciu! — zawołała niskim ochrypłym głosem: cóżes ty drugi kalosz przepił!

— Widocznie w Alkazarze wstawił się staruszek — zawył lewy pijaniusieńki, prawy zaś wysunął się z samochodu i zawołał:

— Ojciec, czy nocna na Wołchowce otwarta? My tam!

Profesor surowo popatrzał na nich ponad okularami, wypuścił z ust papierosa i natychmiast zapomniał o ich egzystencji. Na bulwarze Preczystyjskim rozdziły się słoneczne smugi, a hełm Chrystusa zaczął płonąć. Wzeszło słońce.

ROZDZIAŁ III. PIERSIKOW ZŁAPĄŁ

Sprawa cała polegała oto na czym. Kiedy profesor zbliżył genialne oko swoje do okularu mikroskopu, po raz pierwszy w życiu zwrócił uwagę na to, że w różnobarwnym loku szczególnie jaskrawo i grubo wydzielał się jeden promień. Promień ten był jaskrawoczerwonej barwy i z loku wypadł jak malutka osobna, no, powiedzmy, jak igielka, czy co.

Po prostu już takie nieszczęście, że na kilka sekund promień ten pozyskał doświadczone oko wirtuoza.

W nim — w promieniu, profesor dojrzał to, co było o tysiąc razy znaczniejsze i ważniejsze od samego promienia, nietrwałego dziecięcia, zrodzonego wypadkowo przy poruszaniu lusterka i obiektywu mikroskopu. Dzięki temu, że asystent odwołał profesora, ameby przeleżały półtorej godziny pod działaniem tego promienia i oto co się otrzymało: podczas gdy na tarczy poza promieniem ziarniste ameby leżały zwiędłe i bezradne, w tym miejscu, gdzie padał czerwony zaostrowany miecz, odbywały się dziwne zjawiska. W czerwonej smudze kipiało życie. Szarutkie ameby, wypuszczając swe macki, ciągnęły się z całej mocy ku czerwonej smudze i w niej (zupełnie jakby w sposób czarodziejski) nabierały życia. Jakaś moc tchnęła w nie ducha życia. Łazły stadem i walczyły jedna z drugą o miejsce w promieniu. Odbywało się w nim szalone, inne słowo dobrać trudno, rozmnożenie. Łamiąc i obalając wszystkie prawa, znane Piersikowowi jak swoje pięć palców, rozmnażały się w jego oczach z błyskawiczną szybkością. Rozkładały się na części w promieniu i każda z części w przeciągu 2 sekund stawała się nowym i świeżym organizmem. Organizmy te w kilka chwil osiągały wnet i dojrzałość li tylko na to, ażeby ze swojej strony natychmiast dać nowe pokolenie. W czerwonej smudze, a potem i na całej tarczy zrobiło się ciasno i wszczęła się nieunikniona walka. Nowonarodzone wściekle rzucały się jedne na drugie i rwały na strzępy i połykały. Wśród narodzonych leżały trupy tych, które zginęły w walce o egzystencję. Zwyciężały lepsze i silniejsze. I te lepsze były straszne. Po pierwsze objętością przewyższały przypuszczalnie dwukrotnie zwykłe ameby, a po wtóre odznaczały się

Walka

jakąś specjalną złośliwością i rzeškością. Ruchy ich były błyskawiczne, macki ich znacznie dłuższe od normalnych i pracowały nimi, bez przesady, jak ośmiornice swymi mackami.

Już drugi wieczór profesor, wymizerowany i pobladły, bez jedzenia, podniecając się tylko grubymi, kręconymi w palcach papierosami, badał nowe pokolenie ameb, a na trzeci dzień przeszedł do praźródła, to jest do czerwonego promienia.

Gaz cichutko syczał w palniku, znów na ulicy panował ruch i profesor, zatruty setnym papierosem, przymknąwszy oczy, oparł się o plecy fotela na śrubie.

— Tak — teraz wszystko wyraźne. Ożywił je promień. To nowy, niezbadany przez nikogo, przez nikogo nie wynaleziony promień. Pierwsze, co trzeba będzie wyjaśnić, to — czy powstaje on tylko od elektryczności, czy także i od słońca — mrucał Piersikow do samego siebie. I w przeciągu jeszcze jednej nocy wyjaśniło się to. W trzy mikroskopy Piersikow schwytał trzy promienie, od słońca nic nie schwytał i wyraził się tak:

— Należy przypuszczać, że w spektrum²⁰ słońca go nie ma... hm... no, jednym słowem, należy przypuszczać, że wydobyć go można tylko ze światła.

Miłośnie popatrzał na matową kulę w górze, w natchnieniu pomyślał i zaprosił do swego gabinetu Iwanowa. Opowiedział mu wszystko i pokazał ameby.

Prywat-docent²¹ Iwanow był zdumiony, zupełnie przygnieciony: jakżeż taka prosta rzecz, jak ta cieniutka strzała, nie była zauważona wcześniej, niech diabli wezmą! I przez kogokolwiek, i chociażby przez niego, Iwanowa, i rzeczywiście to potworne! Wy tylko popatrzcie!...

— Wy popatrzcie, Włodzimierzu Ipatiewiuczu! — mówił Iwanow, w przerażeniu lgnąc okiem do okularu: co się robi?! One rosą w moich oczach... Spójrzcie, spójrzcie...

— Obserwuję je już trzeci dzień — w natchnieniu odrzekł Piersikow.

Potem wynikła między dwoma uczonymi rozmowa, sens której polegał na tym, co następuje: prywat-docent Iwanow podejmuje się sporządzić przy pomocy ścianek i luster kamerę, w której można będzie otrzymać ten promień w postaci powiększonej i poza mikroskopem. Iwanow spodziewa się, a nawet jest zupełnie pewien, że jest to nadzwyczaj proste. Promień otrzyma, Włodzimierz Ipatiewicz może o tym nie wątpić. Tu zaszła mała wątpliwość.

— Ja, Piotrze Stiepanowiczu, kiedy ogłoszę pracę, napiszę, że kamera została zbudowana przez pana — wtrącił Piersikow, czując, że kłopot należy rozstrzygnąć.

— O, to nieważne... Zresztą, ma się rozumieć...

I kłopot zaraz został rozstrzygnięty. Od tego czasu promień pochłonął i Iwanowa. Podczas gdy Piersikow, chudnąc i wyczerpując się, przesiadywał dnie i połowy nocy przy mikroskopie, Iwanow krzątał się w błyszczącym od lamp gabinecie fizycznym, kombinując ścianki i lustra. Pomagał mu mechanik.

Z Niemiec na zapotrzebowanie komisariatu oświaty przysłali Piersikowowi trzy puszki, zawierające w sobie lustra podwójnie wypukłe, podwójnie wklęsłe i nawet jakieś wypukło-wklęsłe szkła szlifowane. Skończyło się na tym, że Iwanow sporządził kamerę i w nią rzeczywiście schwytał czerwony promień. I należy oddać sprawiedliwość, schwytał po mistrzowsku: promień wyszedł gruby, z 4 centymetry w średnicy, ostry i silny.

1 czerwca kamerę ustawiono w gabinecie Piersikowa i chciwie rozpoczął doświadczenia z ikrą żab, oświetloną przez promień. Doświadczenia dały wstrząsające wyniki. W przeciągu dwóch dni z ikry wylęgły się tysiące kijanek. Lecz to mało, w przeciągu jednej doby kijanki wyrosły niezwykle na żaby i do tego tak złe i żarłoczne, że połowa z nich zaraz na miejscu pożarta została przez drugą połowę. Za to pozostałe przy życiu poczęły bez żadnych określonych terminów składać ikrę i w 2 dni, już poza wszelkim promieniem, wywiodły nowe pokolenie i przy tym już zupełnie niezliczone. W gabinecie uczonego zaczęło się dziać diabli wiedzą co: kijanki rozpełzły się z gabinetu po całym instytucie, w terrariach i wprost na podłodze, we wszystkich zakątkach, kwakały monotonne chóry, jak na błotach. Pankrat, i tak bojący się Piersikowa jak ognia, teraz uczuwał w stosunku do niego jedno uczucie: śmiertelne przerażenie. Po tygodniu i sam uczony poczuł, że dostaje szału. Instytut napelnił się zapachem eteru i cjanku kalium²², którym

²⁰spektrum — widmo, tj. obraz światła rozłożonego na częstotliwości. [przypis edytorski]

²¹prywat-docent (z niem.) — tytuł naukowy, dający prawo samodzielnego nauczania. [przypis edytorski]

²²cjanku kalium — cyjankali, cyjanek potasu, czyli sól potasowa kwasu cyjanowodorowego, silna trucizna w formie bezbarwnych kryształków. [przypis edytorski]

nieomal że nie otrul się Pankrat, który nie w porę zdjął maskę. Rozmnożone pokolenie błotne udało się w końcu wymordować truciznami, gabinety przewietrzyć.

Do Iwanowa Piersikow rzekł tak:

— Wie pan, Piotrze Stiepanowiczu, że działania promienia na deuteroplazmę²³ i w ogóle na komórki jajek są zdumiewające.

Iwanow, zimny i powściągliwy gentelman, przerwał profesorowi niezwykłym tonem:

— Włodzimierzu Ipatiewiczu, co pan tam opowiada o drobnych detalach, o deuteroplazmie. Będziemy mówić wprost: pan wynalazł coś niesłychanego — widocznie z wielkim natężeniem, lecz mimo to Iwanow wydlawił z siebie słowa: profesorze Piersikow, pan wynalazł promień życia!

Błady rumieniec ukazał się na białych, nieogolonych policzkach Piersikowa.

— No-no-no — zamruczał.

— Pan — ciągnął Iwanow: pan zdobędzie takie imię... Mnie aż kręci się w głowie — ciągnął dalej namiętnie: Włodzimierzu Ipatjiczu, bohaterowie Wellsa²⁴ w porównaniu z panem po prostu głupstwo... A Ja myślałem, że to bajki... Pan pamięta jego *Pokarm bogów*²⁵ ?

— A to romans²⁶ — odpowiedział Piersikow.

— No tak, Boże, znany przecież!...

— Zapomniałem go — odrzekł Piersikow: pamiętam, czytałem, lecz zapomniałem.

— Jakżeż pan nie pamięta, niechżeż pan spojrzy — Iwanow podniósł za nóżkę z szklanego stołu nieprawdopodobnych rozmiarów żabę z rozpuchłym brzuchem. Na pysku jej nawet po śmierci widoczny był złośliwy wyraz: przecież to potworne!...

ROZDZIAŁ IV. POPADIA DROZDOWA

Bóg wie dlaczego, czy Iwanow był tu winien, czy też dlatego, że wiadomości sensacyjne rozchodzą się powietrzem same przez się, lecz tylko w olbrzymiej kipiącej Moskwie poczęto naraz mówić o promieniu i o profesorze Piersikowie. Prawda, jakoś pobieżnie i bardzo mgliście. Wiadomość o cudotwórczym wynalazku skakała, jak ptak postrzelony w błyszczącej stolicy, to niktąc, to znów pojawiając się do połowy lipca, kiedy na 20 stronicy gazety „Izwestia”, pod nagłówkiem „Nowości nauki i techniki” pojawiła się krótka notatka, traktująca o promieniu. Powiedziane było głucho, że znany profesor IV uniwersytetu wynalazł promień, nieprawdopodobnie podwyższający życiową działalność niższych organizmów i że promień ten wymaga sprawdzenia. Nazwisko, ma się rozumieć, było żelgane i wydrukowane: „Piewsikow”.

Iwanow przyniósł gazetę i pokazał Piersikowowi notatkę. — „Piewsikow” — zauważył Piersikow, krzątając się przy kamerze w gabinecie: skąd ci świstacy wszystko wiedzą?

Ale żelgane nazwisko nie uratowało profesora od wypadków i zaczęły się one zaraz następnego dnia, od razu naruszając całe życie Piersikowa.

Pankrat, uprzednio zastukawszy, zjawił się w gabinecie i wręczył Piersikowowi wspinały atlasowy bilet wizytowy.

— On jest tamój — nieśmiało dodał Pankrat.

Na bilecie było wydrukowane wytwornym drukiem:

ALFRED ARKADJEWICZ
BRONSKIJ

Współpracownik pism moskiewskich — „Czerwony Ognik”, „Czerwony Pieprz”, „Czerwony Tygodnik”, „Czerwony Prożektor” i gazety „Czerwona Moskwa Wieczorna”.

— Przepędź go do diabłej matki — monotonna rzekł Piersikow i zrzucił bilet pod stół.

²³deuteroplazma a. deutoplazma — substancja zapasowa, np. żółtko w komórce jajowej. [przypis edytorski]

²⁴Wells, Herbert George (1866–1946) — angielski pisarz, autor powieści i opowiadań fantastycznonaukowych. [przypis edytorski]

²⁵Pokarm bogów — powieść H.G. Wellsa z 1904 roku; jej bohaterowie odkrywają substancję pokarmową działającą podobnie co czerwony promień z *Fatalnych jaj*. [przypis edytorski]

²⁶romans (daw.) — powieść. [przypis edytorski]

Pankrat zawrócił, wyszedł i po pięciu minutach wrócił z męczeńską miną i z drugim egzemplarzem tegoż samego biletu.

— Ty cóż to, drwisz sobie? — zaskrzypał Piersikow i stał się straszonym.

— Z gepeju oni mówią... — blednąc, odpowiedział Pankrat.

Piersikow jedną ręką schwytał za bilet, omal go nie przedał na połowę, a drugą rzucił pincetę na stół. Na bilecie dopisane było okrągłym pismem:

„Proszę bardzo i przepraszam, przyjąć mnie, wielce szanowny profesorze, na trzy minuty w sprawach społecznych prasy i współpracownik satyrycznego pisma „Czerwony Kruk”, wydawnictwo GPU”.

— Zawołaj go tutaj — rzekł Piersikow i zatchnął się.

Spoza pleców Pankrata natychmiast wynurzył się młody człowiek z gładko wygoloną lśniącą twarzą. Zdumiewały wiecznie podniesione, zupełnie jak u Chińczyka, brwi i pod nimi ani na sekundę nie patrzące w oczy rozmówcy agatowe oczy. Młody człowiek był ubrany zupełnie bez zarzutu i modnie. W wąską i długą aż do kolan marynarkę, możebnie najszerze spodnie jak dzwon i nienaturalnej szerokości lakierowane trzewiki z nosami, podobnymi do kopyt. W rękach młody człowiek trzymał trzcinę, kapelusz szpiczasty i block-notes.

— Co panu potrzeba? — spytał Piersikow takim głosem, że Pankrat momentalnie uciekł za drzwi — wszak panu powiedziano, że jestem zajęty.

Zamiast odpowiedzi młody człowiek pokłonił się profesorowi dwa razy na lewy bok i na prawy, a potem oczki jego kółeczkiem przebiegły po całym gabinecie i natychmiast młody człowiek zrobił w block-notesie znak.

— Jestem zajęty — rzekł profesor, ze wstrętem patrząc na oczki gościa, lecz żadnego efektu nie osiągnął, gdyż oczki te były nieuchwytnie.

— Proszę tysiącrotnie o przebaczenie, głęboko szanowny profesorze — przemówił młody człowiek ciekim głosem — że wtargnąłem do pana i zabieram drogocenny czas pański, lecz wiadomość o pańskim światowym wynalazku, rozbrzmiewająca po całym świecie, zmusza nasz dziennik prosić pana o jakiegokolwiek wyjaśnienia.

— Jakże tam znów wyjaśnienia po całym świecie — zajęczał Piersikow piskliwie i po-
zółkł: nie jestem obowiązany dawać panu wyjaśnień i nic takiego... Jestem zajęty... strasz-
nie zajęty.

— Nad czym pan pracuje? — słodko spytał młody człowiek i postawił drugi znak w blocknotesie...

— Lecz ja... pan co?... Chce pan wydrukować coś?

— Tak — odpowiedział młody człowiek i naraz zaczął szybko pisać w block-notesie.

— Po pierwsze, nie mam zamiaru nic opublikować, dopóki nie skończę pracy... tym bardziej w tych waszych gazetach... Po drugie, skąd pan to wszystko wie?... — I Piersikow naraz poczuł, że traci grunt pod nogami.

— Czy prawdziwą jest wiadomość, że pan wynalazł promień nowego życia?

— Jakiego tam nowego życia? — rozwścieczył się profesor: czego pan głupstwa plecie! Promień, nad którym pracuję, jeszcze daleko nie jest zbadany i w ogóle nic jeszcze nie wiadomo! Możebnie, że podwyższa życiową działalność protoplazmy²⁷...

— O ile razy? — spytał spiesznie młody człowiek.

Piersikow ostatecznie stracił grunt pod nogami... „No, typek. Przecież to diabli wiedzą co takiego!”

— Co za obywatelskie²⁸ zapytania? Przypuśćmy, że powiem, no, w tysiąc razy!...

W oczkach młodego człowieka błysnęła drapieżna radość.

— Otrzymują się gigantyczne organizmy?

— Ależ nic podobnego! No, prawda, organizmy, otrzymane przeze mnie, większe są od zwykłych... No, posiadają niektóre nowe właściwości... Lecz przecież tu główną²⁹ jest nie wielkość, a nieprawdopodobna szybkość rozmnażania — rzekł na swoje nieszczęście Piersikow i natychmiast przeraził się. Młody człowiek zapisał całą stronicę, odwrócił ją i zaczął smarować dalej.

²⁷protoplazma — materia żywa, z której zbudowane są komórki. [przypis edytorski]

²⁸obywatelski — tu: prostacki, niefachowy. [przypis edytorski]

²⁹główny — tu: najważniejszy. [przypis edytorski]

— Niech pan nie pisze! — poddając się i czując, że znajduje się w rękach młodego człowieka, w rozpaczy zasyczał Piersikow: co pan takiego pisze?...

— Czy to prawda, że w przeciągu dwóch dób z ikry można otrzymać z miliony kijanek?

— Z jakiej ilości ikry? — znów rozwścieklony zawołał Piersikow: czy pan widział kiedykolwiek ziarnko ikry... no, powiedzmy, ropuchy?

— Z pół funta? — niezmiernie zdumiony spytał młody człowiek.

Piersikow zaczerwienił się.

— Któż tak mierzy? Pfuj!... Co pan takiego mówi? No, rozumie się, jeżeli wziąć pół funta żabiej ikry... wtedy, przypuścimy... czort, no, około tej ilości, a, być może, i znacznie więcej!...

Brylanty zapłonęły w oczach młodego człowieka i za jednym zamachem zasmarował jeszcze jedną stronicę.

— Czy to prawda, że wywoła to przewrót światowy w hodowli zwierząt?

— Co to za gazeciarskie zapytanie — zawył Piersikow: i w ogóle nie daję panu pozwolenia na pisanie głupstw. Widzę z pańskiej twarzy, że pisze pan jakąś obrzydliwość!...

— Pańską fotografię, profesorze, najuprzejmiej proszę — mówił młody człowiek i zatrzaskał block-notes.

— Co? Moją fotografię? To do waszych pisemek? Razem z tą diabelszczyzną, którą pan tam pisze. Nie, nie, nie... I ja jestem zajęty... poproszę pana!...

— Chociażby starą. Zwrócimy ją panu momentalnie.

— Pankrat! — zawołał profesor w szale.

— Mam zaszczyt kłaniać się — rzekł młody człowiek i zniknął.

Zamiast Pankrata dał się słyszeć za drzwiami miarowy skrzyp maszyny, jednostajny stuk w podłogę i w gabinecie zjawił się niezwyklej grubości człowiek, ubrany w bluzę i spodnie, uszyte z sukna koldrowego. Lewa, mechaniczna noga jego szczękała i grzmiała, a w ręku trzymał teczkę. Wygoloną, okrągłą twarz jego, nalaną żółtawą galaretą, rozjaśniał uprzejmie uśmiech. Ukłonił się profesorowi po wojskowemu i wyprostował, skutkiem czego noga jego zaszczękała sprężynami. Piersikow oniemiał.

— Panie profesorze — zaczął nieznajomy przyjemnym ochryplym głosem: niech pan daruje prostemu śmiertelnikowi, który naruszył pańską samotność.

— Pan reporter? — spytał Piersikow: — Pankrat!!

— Zupełnie nie, panie profesorze — odpowiedział grubas — pan pozwoli się przedstawić — kapitan dalekiej żeglugi i współpracownik gazety „Goniec Przemysłowy” przy radzie komisarzy ludowych.

— Pankrat!! — histerycznie zawołał Piersikow i jednocześnie w kącie wysunął się czerwony sygnał i łagodnie zadzwonił telefon: Pankrat! — powtórzył profesor: słucham.

— *Verzeigen Sie bitte, Herr Professor* — zaskrzypiał telefon po niemiecku: *das ich schere. Ich bin mitarbeiter des „Berliner Tageblatts”*³⁰...

— Pankrat! — zawołał w słuchawkę profesor: *bin momentan sehr beschäftigt und kann sie deshalb jetzt nicht empfangen!*³¹... Pankrat!!...

A przy głównym wejściu do instytutu w tej chwili rozpoczęły się dzwonki.

*

— Koszmarne zabójstwo na ulicy Bronnej!! — były nienaturalne ochryple głosy, kręcąc się w gęstwinie ogni między kołami i wybuchami latarni na rozpalonym czerwonym bruku: koszmarne zjawienie się choroby kur u wdowy popadii Drozdowej z jej portretem! Koszmarne wynalazek promienia życia profesora Piersikowa!!

Piersikow szarpnął się tak, że omal nie wpadł pod samochód na Mochowej i wściekle schwytał gazetę.

³⁰*Verzeigen Sie bitte, Herr Professor... (niem.)* — Proszę mi wybaczyć, panie profesorze. To dla mnie ważne. Jestem pracownikiem „Dziennika Berlińskiego”. [przypis edytorski]

³¹*bin momentan sehr beschäftigt und kann sie deshalb jetzt nicht empfangen!* (niem.) — w tym momencie jestem bardzo zajęty i nie mogę teraz odebrać. [przypis edytorski]

— 3 kopiejki, obywatelu! — zawołał chłopiec i wciskając się w tłum na trotuarze³² znów zawył: „Czerwona Gazeta Wieczorna”, wynalazek iks-promieni!

Oszołomiony Piersikow rozwinął gazetę i przytulił się do słupa latarni. Na drugiej stronie w lewym rogu w grubej ramce spojrzął na niego łysy, z szalonymi i niewidzącymi oczyma, z obwisłą dolną wargą, człowiek, owoc artystycznej twórczości Alfreda Brońskiego. „W. I. Piersikow, który wynalazł zagadkowy czerwony promień”, głosił podpis pod rysunkiem. Niżej, pod nagłówkiem „światowa zagadka”, zaczynał się artykuł słowami:

„Niech pan siada — uprzejmie rzekł nam poważny uczony Piersikow...”

Pod artykułem widniał podpis „Alfred Bronskij (Alonso)”. Zielonkawe światło wzniosło się nad dachy uniwersytetu, na niebie wyskoczyły ogniste słowa „Mówiąca gazeta” i natychmiast tłum zapełnił Mochową ulicę.

„Niech pan siada!! — zawył naraz przez tubę na dachu nieprzyjemny cienki głos, zupełnie podobny do spotęgowanego o tysiąc razy głosu Alfreda Brońskiego — uprzejmie rzekł nam poważny uczony Piersikow! Dawno już chciałem poznać moskiewski proletariats z wynikami mego wynalazku...”

Cichy, mechaniczny skrzyp dał się słyszeć za plecami Piersikowa i ktoś pociągnął go za rękaw. Obejrzawszy się, zobaczył żółtą okrągłą twarz właściciela nogi mechanicznej. Oczy jego zwilżone były łzami i usta drgały.

— Mnie, panie profesorze, pan nie chciał poznać z wynikami swego zdumiewającego wynalazku — rzekł smutnie i głęboko westchnął: Przepadły moje półtora czerwonce³³.

Tęsknie patrzył na dach uniwersytetu, gdzie w czarnej paszczy szalał niewidzialny Alfred. Piersikowowi dlaczegoś zrobiło się żal grubasa.

— Ja — wybąknął, z nienawiścią chwytając słowa z nieba — żadnego „niech pan siada” mu nie mówiłem! To po prostu zuchwalec niezwykłego rodzaju! Pan mi daruje, proszę bardzo — lecz, doprawdy, kiedy pracujesz i wpadają... Nie o panu, ma się rozumieć, mówię...

— Być może, pan mi, panie profesorze, da choć opis swej kamery? — przypochlebnie i żałośnie mówił człowiek mechaniczny: wszak panu teraz wszystko jedno...

— Z pół funta ikry w przeciągu 3 dni wykluwa się taka ilość kijanek, że ich nie ma możliwości nawet policzyć — ryczał niewidzialny przez tubę.

— Tu — tu — głucho krzyczały samochody na Mochowej.

— Ho-ho — ho... Patrz — no, ho-ho — ho — szumiał tłum, zadzierając głowy.

— Jaki lotr? Co? — drżąc z oburzenia syczał Piersikow do mechanicznego człowieka: jak się to panu podoba? Toż ja na niego skarżyć się będę!

— Oburzające! — zgodził się grubas.

Oślepiający promień fioletowy uderzył w oczy profesora i wszystko wkoło zapłonęło: słup latarni, kawałek bruku ulicy, żółta ściana, ciekawe twarze.

— To pana, panie profesorze — z zachwytem szepnął grubas i zawisnął na rękawie profesora, jak ciężar. W powietrzu coś zatrzeszczało.

— A no ich wszystkich do diabła! — z oburzeniem zawołał Piersikow, przedzierając się z ciężarem przez tłum: Hej, taksówka. Na Preczystienkę!

Obdrapana, stara maszyna, konstrukcji 24. roku zawarczała przy trotuarze i profesor wsiadł do landa³⁴, usiłując odczepić się od grubasa.

— Pan mi przeszkadza — syczał i zakrywał się pięściami przed fioletowym światłem.

— Czytaliście?! Co tam wrzeszczą?... Profesora Piersikowa z dziećmi zarżnęli na Małej Bronnej!... — krzyczeli wokoło w tłumie.

— Żadnych ja dzieci nie mam, sucze syny — zawrzeszczał Piersikow i naraz wpadł pod obiektyw czarnego aparatu, który schwytał go profilem z otwartymi ustami i wściekłymi oczyma.

— Koh... tu... koh... tu — zawarczał taksometr i werznął się w tłum.

Grubas siedział już w landzie i grzał bok profesorowi.

³²trotuar (z fr.) — chodnik. [przypis edytorski]

³³czerwonec — tu: radziecki banknot dziesięciorublowy. [przypis edytorski]

³⁴lando — rodzaj nadwozia samochodu z odsuwaną tylną częścią dachu. [przypis edytorski]

ROZDZIAŁ V. KURZA HISTORIA

W powiatowym, zapadłym miasteczku, byłym Troicku, a obecnie Stieklowski, Kostromskiej guberni, Stachłowskiego powiatu, na ganeczek domku na byłej Sobornej, a obecnie Personalnej ulicy, wyszła przewiązana chusteczką kobieta w szarej sukni z perkalowymi³⁵ bukietami i rozpląkała się. Kobieta ta, wdowa po byłym sobornym protojereju³⁶ byłego soboru, Drozdowa, płakała tak głośno, że wkrótce, z domku położonego przez ulicę, przez okienko wysunęła się babska głowa w puchowej chustce i zawołała:

— Cóż ty, Stiepanowna, alboż jeszcze?...

— Siedemnasta! — rozplywając się w łkaniach, odpowiedziała była Drozdowa.

— Achti-ch-ti-ch — zaskowyczała i pokiwała głową baba w chustce: przecież, cóż to takiego? — Rozgniewał się Bóg, szczerze słowo! Czyżbyż jednak zdechła?...

— A ty spójrz, spójrz, Matrena — mruczała popadia, sapiąc głośno i ciężko: ty spójrz, co z nią się dzieje!

Trzasnęła szara pochyłająca się furteczka, babskie boscie nogi zacłapały po pełnych pyłu garbach ulicy, i mokra od łez popadia poprowadziła Matrenę do swego kurnika.

Należy powiedzieć, że wdowa ojca protojereja Sawwatja Drozdowa, zmarłego w 26 roku skutkiem zmartwień antyreligijnych, nie opuściła rąk, a urządziła godną uwagi hodowlę kur. Zaledwie tylko wdowie interesy poszły w górę, nałożono na wdowę taki podatek, że hodowla kur omal nie została przerwana, gdyby nie dobrzy ludzie. Nauczycieli wdowę, ażeby złożyła władzom miejscowym deklarację o tym, że ona, wdowa, zakłada robotniczą kooperatywę³⁷ hodowli kur. W skład kooperatywy weszła sama Drozdowa, wierna sługa jej Matreszka i głucha siostrzenica wdowy. Podatki nałożone na wdowę skasowano i hodowla kur rozkwitała o tyle, że w 2. roku u wdowy, na pełnym pyłu podwórku, otoczonym kurnikami, chodziło do 250 kur, w liczbie których były nawet kochinchinki³⁸. Wdowie jajka co niedziela ukazywały się na rynku w Stieklowie, wdowimi jajkami handlowali w Tambowie, a zdawało się, że ukazywały się one i w szklanych witrynach magazynu byłego „ser i masło Czyczkina w Moskwie”.

I oto siedemnasta według liczby od rana bramaputra³⁹, ulubiona czubatka, chodziła po podwórzu i wymiotowała. „Er... urł... urł... koko-ko” — wyprawiała czubatka i zataczała smutne oczy na słońce tak, jakby widziała je po raz ostatni. Przed dziobem kwoki w kucki wytańcowywał członek kooperatywy Matreszka z miseczką wody.

— Czubatka, mileńka... cyp-cyp-cyp... napij się wody — błagała Matreszka i goiła dziób czubatki z miseczką, lecz czubatka pić nie chciała. Szeroko otwierała dziób, zadzierała głowę do góry... Potem zaczęła wymiotować krwią.

— Panie Jezusie! — zawołał gość, kłapnąwszy się po biodrach: cóż to takiego się robi? Sama czysta krew. Nigdy nie widziałam, żebym z miejsca nie zesła, żeby kura, jak człowiek, cierpiała na żółdek.

Były to ostatnie pożegnalne słowa dla biednej czubatki. Naraz⁴⁰ przewróciła się na bok, bezradnie poruszyła pył dziobem i zamknęła oczy. Odwróciła się potem na plecy, obydwie nogi zadarła do góry i została nieruchomą. Basem zapłakała Matreszka, wylewając wodę z miseczki, i sama popadia — przewodniczący kooperatywy, a gość nachylił się do jej ucha i zaczął szeptać:

— Stiepanowna, ziemię jeść będę, że kury twoje popsuli. Gdzież to widziane! Wszak takich kurzych chorób i nie ma! Twoje kury ktoś zaczarował!

— Wrogowie życia mego! — zawołała popadia do nieba: cóż oni mnie ze świata chcą zgładzić?

Na słowa jej odpowiedziało głośne pianie koguta i potem z kurnika wyrwał się jakoś bokiem, zupełnie jak awanturniczy pijak z piwiarni, obskubany chudy kogut. Zwierzęco wytrzeszczyło na nie oczy, podreptało na miejscu, rozpostarło skrzydła, jak orzeł, lecz nigdzie nie odleciał, a począł biegać po podwórzu, w koło, jak koń na lince. Przy trzecim

³⁵perkalowy — wykonany z cienkiego bawełnianego płótna. [przypis edytorski]

³⁶protojerej — proboszcz w kościele prawosławnym. [przypis edytorski]

³⁷kooperatywa — spółdzielnia. [przypis edytorski]

³⁸kochinchin — pochodząca z Chin rasa kur. [przypis edytorski]

³⁹bramaputra — pochodząca z Azji rasa kur. [przypis edytorski]

⁴⁰naraz (daw.) — nagle. [przypis edytorski]

Zwierzę, Choroba, Śmierć

kole zatrzymał się i zemdliło go, potem zaczął charkać i chrypieć, napluł wokoło siebie krwawe plamy, przewrócił się i łapy jego wyciągnęły się ku słońcu jak maszty. Wycie kobiet rozbrzmiało na podwórzu. I w kurnikach odpowiedziało mu niespokojne gdakanie; kłapanie i zamęt.

— No, nie zepsuty? — zwycięsko spytał gość — wołaj ojca Sergieja, niech odprawia.

O godz. szóstej wieczorem, kiedy słońce siedziało ognistą twarzą między twarzami młodych słoneczników, na podwórzu hodowli kur ojciec Siergieja, proboszcz cerkwi sobornej, ukończywszy nabożeństwo, wyłaził z epitrachili. Ciekawe głowy ludzi sterczały nad starym parkanem i w jego szczelinach. Żałośliwa popadła, ucałowawszy krzyż, gęsto zmoczyła kanarkowy porwany rubel łzami i wręczyła go ojcu Siergiejowi, na co ten, wdychając, zauważył, że to z powodu tego, że oto, widać, Bóg rozgniewał się na nas.

Potem tłum z ulicy rozszedł się, że zaś kury wcześniej kładą się spać, to nikt i nie wiedział, że u sąsiada popadzi Drodzowej w kurniku zdechły od razu trzy kury i kogut. Wymiotowały tak samo, jak i drozdowskie kury, lecz tylko śmierć zaszła w zamkniętym kurniku i cicho. Kogut zwałił się z grzędy na dół głową i w takiej pozycji skończył. Co zaś dotyczy kur wdowy, to do wieczora w kurnikach było martwo i cicho, leżały stosami zeszywniałe ptaki.

Rano miasto wstało, jak gromem rażone, dlatego że historia przybrała rozmiary dziwne i potworne. Na Personalnej ul., do południa, pozostały przy życiu tylko trzy kury, w ostatnim z brzoza domku, gdzie zajmował mieszkanie powiatowy fininspektor⁴¹, lecz i te zdechły do godziny pierwszej w południe. A pod wieczór w miasteczku Stieklowskie huczało i kipiało, jak w ulu, i toczyło się przez nie groźne słowo „mór”. Nazwisko Drodzowej dostało się do miejscowej gazety „Czerwony Bojownik” w artykule pod tytułem: „Czyżbyż kurza dzuma?”, a stamtąd przedostało się do Moskwy.

*

Życie profesora Piersikowa przybrało zabarwienie dziwne, niespokojne i niepokojące. Jednym słowem, pracować w takich warunkach było wprost niemożliwe. Na drugi dzień po tym, gdy się pozbył Alfreda Brońskiego, zmuszony był wyłączyć u siebie w gabinecie w instytucie telefon, zdejmując słuchawkę, a wieczorem, przejeżdżając tramwajem, przez Ochotnyj Riad, zobaczył profesor samego siebie na dachu olbrzymiego domu z czarnym napisem „Gazeta Robotnicza”. On, profesor, kurcząc się i zieleniejąc i migając, wlaził do landa taksówki, a za nim, czepiając się rękawa, wlażyła kula mechaniczna w koldrze. Profesor na dachu, na białym ekranie, zakrywał się pięściami przed fioletowym promieniem. Potem wyskoczył ognisty napis: „Profesor Piersikow, jadący autem, udziela objaśnień naszemu znakomitemu reporterowi kapitanowi Stiepanowowi”. I rzeczywiście: obok cerkwi Chrystusa, przez Wołchonkę, przemknął trzęsący się samochód i w nim mocował się profesor, i fizjognomia⁴² jego była jak u osaczonego przez obławę wilka.

— To jacyś diabli, a nie ludzie — przez zęby zamruczał zoolog i przejechał.

Tegoż dnia wieczorem, powróciwszy do siebie na Preczystienkę, zoolog otrzymał od gospodyni, Marii Stiepanowny, 17 notatek z numerami telefonów, które dzwoniły do niego w czasie jego nieobecności, i słowne zapewnienie Marii Stiepanowny, że się zamęczyła. Profesor chciał podrzeć notatki, lecz zatrzymał się, gdyż przy jednym z numerów zauważył przypisek: „Komisarz ludowy ochrony zdrowia”.

O godz. 10 i 1/4 tegoż wieczoru rozległ się dzwonek i profesor zmuszony był rozmawiać z pewnym w olśniewającym ubraniu obywatelem. Przyjął go profesor dzięki biletowi wizytowemu, na którym było zamieszczone (bez imienia i nazwiska): „Pełnomocny szef oddziałów handlowych przedstawicielstw zagranicznych przy Republice Sowietów”.

— Diabli by go wzięli — zaryczał Piersikow, rzucił na zielone sukno lupę i jakieś diagramy i rzekł do Marii Stiepanowny:

— Poproście go tutaj, do gabinetu, tego samego pełnomocnika. — Czym mogę służyć? — spytał Piersikow takim tonem, że szefa trochę dreszcz przejął. Piersikow przesunął okulary z nosa na czoło, potem z powrotem i przyjrzał się gościowi. Ten cały świecił

⁴¹fininspektor — (ros. skrót) inspektor finansowy. [przypis edytorski]

⁴²fizjognomia (daw.) — twarz. [przypis edytorski]

się od lakieru i klejnotów i w prawym oku jego siedział monokl⁴³. „Jaka wstrętna roża”, dlaczegoś pomyślał Piersikow.

Zaczął gość z daleka, gdyż przede wszystkim poprosił o pozwolenie zapalenia cygara, wskutek czego Piersikow z wielką niechęcią poprosił go, ażeby usiadł. Dalej gość wygłosił długie przeprosiny z tego powodu, że przyszedł późno: „lecz... pana profesora nie można w dzień w żaden sposób złap... hi-hi... pardon... zastać” (gość, śmiejąc się, lkał jak hiena).

— Tak, jestem zajęty! — tak krótko odpowiedział Piersikow, że dreszcz po raz wtóry wstrząsnął gościem.

— Mimo to jednak pozwoliłem sobie niepokoić znakomitego uczonego: czas — to pieniądz, jak się mówi... cygaro nie przeszkadza profesorowi?...

— Mur — mur — mur — odpowiedział Piersikow. Pozwolił.

— Profesor — wszak wynalazł promień życia?...

— Zlituj się pan, jakiego tam życia?! To wymysły gazeciarzy? — ożywił się Piersikow.

— Ah, nie, hi-hi-he... on znakomicie rozumie tą skromność, która stanowi prawdziwą ozdobę wszystkich prawdziwych uczonych... o czymżeż mówić... Dziś są depeşe... W miastach światowych, jak to: Warszawie i Rydze już wszystko wiadomo odnośnie promienia. Nazwisko prof. Piersikowa powtarza świat cały... Cały świat śledzi pracę prof. Piersikowa z zapartym oddechem... Lecz wszystkim znakomicie wiadomo, jak ciężką jest sytuacja uczonych w Rosji sowieckiej. *Entre nous soit dit*⁴⁴... Nie ma tu nikogo obcego?... Och, tu nie umieją ocenić pracy naukowej, tak więc on chciałby porozmawiać z profesorem... Pewne zagraniczne mocarstwo proponuje profesorowi Piersikowowi zupełnie bezinteresowną pomoc w jego pracach laboratoryjnych. Po co tu rzucać perły, jak się mówi w Piśmie Świętym. Mocarstwu wiadomo, jak ciężko było profesorowi w 19. i 20. roku podczas tej hi-hi... rewolucji. No, rozumie się, surowa tajemnica... profesor obznajomił mocarstwo z wynikami pracy, a ono za to sfinansuje profesora. Wszak zbudował kamerę, oto ciekawe by było poznać się z planami tej kamery...

I tu gość wyjął z wewnętrznej kieszeni marynarki paczkę białośnieźnych banknotów...

— Jakies tam głupstwo, 5. 000 rb. na przykład, zadatku profesor może otrzymać w tej chwili... i pokwitowania nie potrzeba... profesor nawet obrazi pełnomocnika szefa handlowego, jeżeli zacznie mówić o pokwitowaniu.

— Precz!!! — wrzasnął naraz Piersikow tak strasznie, że pianino w salonie wydało dźwięk w klawiszach wiolinowych.

Gość zniknął tak, że drżący z wściekłości Piersikow po minucie i sam już wątpił, czy był tu on, czy też jest to halucynacja.

— Jego kalosze?! — wył po chwili Piersikow w przedpokoju.

— Oni zapomnieli — odpowiedziała drżąca Maria Stiepanowna.

— Wyrzucić je precz!...

— Gdzie ja je wyrzucę. Oni przyjdą po nie.

— Oddać je do komitetu domowego. Za pokwitowaniem. Żeby nie było nawet i duchu tych kaloszy! Do komitetu! Niech przyjmą szpiegowskie kalosze.

Maria Stiepanowna, żegnając się, zabrała wspaniale skórzane kalosze i wyniosła je na schody kuchenne. Tam postawiła za drzwiami, a potem schowała kalosze do spiżarki.

— Oddaliście? — szalał Piersikow.

— Oddałam.

— Pokwitowanie mnie.

— Tak, Włodzimierzu Ipatiewiczu. Tylko że przewodniczący pisać nie umie!...

— W tej. Sekundzie. Ażeby. Było. Pokwitowanie. Niech za niego jakikolwiek piśmienny sukinsyn się podpisze.

Maria Stiepanowna tylko pokręciła głową, wyszła i po kwadransie wróciła z pokwitowaniem:

„Otrzymano w darze od prof. Piersikowa 1 (jedną) paczkę. Kolesow”.

— A to co?

— Żeton.

⁴³monokl — soczewka korekcyjna na jedno oko. [przypis edytorski]

⁴⁴Entre nous soit dit (fr.) — mówiąc między nami. [przypis edytorski]

Piersikow żeton podeptał nogami, a pokwitowanie schował pod przycisk. Potem myśl jakaś ogarnęła jego spadziste czoło. Podbiegł do telefonu, wydzwonił Pankrata w instytucie i spytał go: „czy wszystko pomyślnie w instytucie?” Pankrat zaryczał coś takiego przez słuchawkę, z czego można było zrozumieć, że, zdaniem jego, wszystko pomyślnie. Lecz Piersikow uspokoił się tylko na jedną chwilę. Nachmurzony, przyczepił się do telefonu i zaczął mówić do słuchawki co następuje:

— Dajcie mi tą, jak tam, Łubiankę⁴⁵. Merci⁴⁶... Komu tam z was należy powiedzieć... do mnie tu jacyś podejrzeni osobnicy w kaloszach chodzą, tak... Profesor IV uniwersytetu Piersikow...

Słuchawka naraz ostro przerwała rozmowę. Piersikow odszedł, mrucząc przez zęby jakieś wymysły.

— Będzie pan pić herbatę, Włodzimierzu Ipatiewiczu? — nieśmiało spytała się Maria Stiepanowna, zaglądając do gabinetu.

— Nie będę pić żadnej herbaty... mur-mur-mur, i niech diabli ich wezmą... jakby się wściekli, wszystko jedno.

Punktualnie po dziesięciu minutach profesor przyjmował w swoim gabinecie nowych gości. Jeden z nich przyjemny, okragły i bardzo grzeczny, był w skromnym, wojskowym khaki⁴⁷ frenchu i rajtuzach. Na nosie jego siedziały, jak kryształowy motylek, binokle⁴⁸. W ogóle przypominał aniołka w butach lakierowanych. Drugi, niziutki, strasznie ponury, był po cywilnemu, lecz ubranie cywilne siedziało na nim tak zupełnie, jakby go krępowało. Trzeci gość zachowywał się szczególnie, nie wszedł do gabinetu profesora, a pozostał w na wpół ciemnym przedpokoju. Przy tym oświetlony i zaciągnięty strumieniami dymu tytoniowego gabinet był mu na wskroś widoczny. Na twarzy tego trzeciego, który był również po cywilnemu, widniały ciemne binokle.

Dwaj w gabinecie w zupełności zamęczyli profesora Piersikowa, przyglądając się biletowi wizytowemu, rozpytując o pięć tysięcy i zmuszając do opisywania powierzchowności gościa.

— Diabli go wiedzą — bębnił Piersikow; no, wstrętna fizjognotnia. Degenerat.

— A czy nie miał szklanego oka? — spytał malutki ochrypłym głosem.

— A diabeł go wie. Nie, zresztą, nie szklanne, biegające oczy.

— Rubinsztejn? — pytając i cicho zwrócił się anioł do cywilnego malutkiego. Lecz ten pochmurnie i przeczące pokręcił głową.

— Rubinsztejn nie da bez kwitu, w żadnym razie — zamruczał ten: to nie rubinsztejnowska robota. Tu ktoś znaczniejszy.

Historia o kaloszach wywołała wybuch najwyższego zainteresowania ze strony gości. Anioł powiedział przez telefon do kantoru zarządu domowego tylko kilka słów: „Państwowy urząd polityczny wzywa w tej chwili sekretarza domkomu Kolesowa do mieszkania profesora Piersikowa z kaloszami”, i Kolesow natychmiast, blady, zjawił się w gabinecie, trzymając w ręku kalosze.

— Wasieńka! — nie głośno zawałał anioł na tego, który siedział w przedpokoju. Ten powoli wstał i zupełnie jakby rozkręcony powłókł się do gabinetu. Ciemne szkła zupełnie pochłonęły jego oczy.

— No? — spytał lakonicznie i sennie.

— Kalosze.

Ciemne oczy prześlizgnęły się po kaloszach i przy tym Piersikowowi wydało się, że spod szkieł, na jedno mgnienie, błysnęły wcale nie sennie, a przeciwnie, zdumiewająco klujące oczy. Lecz momentalnie zgasły.

— No, Wasieńka?

Ten, którego nazywali Wasieńką, odpowiedział powolnym głosem:

— No, cóż tu no. Kalosze Pielenżkowskiego.

Natychmiast skarbiec domowy został pozbawiony podarunku profesora Piersikowa. Kalosze znikły w papierze gazetowym. Nadzwyczaj uradowany anioł we frenchu wstał

⁴⁵Łubianka (pot.) — siedziba radzieckiej, a potem rosyjskiej służby bezpieczeństwa. [przypis edytorski]

⁴⁶merci (fr.) — dziękuję. [przypis edytorski]

⁴⁷khaki — kolor szaro-brązowo-zielony, stosowany jako maskujący w ubraniach wojskowych. [przypis edytorski]

⁴⁸binokle — rodzaj okularów bez uchwytych, mocowanych na nosie z pomocą sprężynki. [przypis edytorski]

i zaczął ścisnąć rękę profesorowi, i nawet wygłosił malutką mówkę, treść której stanowiło zasadniczo co następuje: przynosi to zaszczyt profesorowi... Profesor może być spokojny... więcej nikt go niepokoić nie będzie ani w instytucie, ani w domu... środki będą zarządzane, kamery jego w najzupełniejszym bezpieczeństwie...

— A czy by nie można, ażebyście wy reporterów rozstrzelowali? — spytał Piersikow, patrząc ponad okularami.

Pytanie to rozweseliło nadzwyczajnie gości. Nie tylko ponury malutki, ale nawet i ten w ciemnych binoklach uśmiechnął się w przedpokoju. Anioł, błyszcząc i promieniejąc, objaśniał, że to niemożliwe.

— A co to za kanalia była u mnie?

Tu wszyscy przestali się uśmiechać i anioł odpowiedział wymijająco, że to tak, jakkolwiek drobny aferzysta, nie warto zwracać uwagi... mimo to jednak usilnie prosi obywatela profesora o zachowanie w tajemnicy tego, co zaszło dziś wieczór, i goście wyszli.

Piersikow powrócił do gabinetu, do wykresów, lecz zając się pracą mimo wszystko mu się nie udało. Telefon wyrzucił świecący krążek i kobiecy głos zaproponował profesorowi, że jeżeli życzy sobie ożenić się w wdowę interesującą i namiętą, mieszkanie z siedmiu pokoi. Piersikow zawył do słuchawki:

— Radzę pani leczyć się u profesora Rossolimo⁴⁹... — i otrzymał drugi dzwonek.

Tu Piersikow cokolwiek ochlapł, gdyż osoba, dostatecznie znana, dzwoniła z Krem-la, długo i z zainteresowaniem dopytywała się Piersikowa o jego pracę i wyraziła życzenie odwiedzenia laboratorium. Odszedłszy od telefonu, Piersikow wytarł czoło i zdjął słuchawkę. Wtedy w mieszkaniu na górze zagrzmiały straszne trąby i pomknęły skargi Walkirii — radioodbiornik u dyrektora trustu⁵⁰ sukienego przyjmował koncert wagnerowski w Wielkim teatrze. Piersikow przy wyciu i grzmotach, sypiących się z sufitu, oznajmił Marii Stiepanawnie, że odda dyrektora do sądu, że mu połamie ten jego odbiornik, że wyjedzie z Moskwy do diablej matki, dlatego że, widocznie, wzięto sobie za cel wysiedlenie go stąd. Rozbił łupę i położył się spać w gabinecie na otomanie i zasnął przy delikatnych dźwiękach klawiszy znakomitego pianisty, dobiegających z Wielkiego teatru.

Muzyka

Niespodzianki ciągnęły się i następnego dnia. Przyjechawszy tramwajem do instytutu, Piersikow spotkał na ganku nieznanego mu obywatela w modnym zielonym meloniku. Ten uważnie obejrzał Piersikowa, lecz nie zwracał się do niego z żadnymi zapytaniem i dlatego Piersikow zniósł go. Lecz w przedsiönku instytutu, oprócz roztargnionego Pankrata, na spotkanie Piersikowa wstał drugi melonik i uprzejmie go przywitał:

— Jak się pan ma, obywatelu profesorze?

— Co pan sobie życzy? — spytał strasznie Piersikow, zrywając przy pomocy Pankrata pałto z siebie. Lecz melonik szybko uspokoił Piersikowa, najczulszym głosem szepnąwszy, że profesor na próżno niepokoi się. On, melonik, właśnie po to tu się i znajduje, ażeby wybawić profesora od wszelkich uprzykszonych gości... że profesor może być spokojny nie tylko o drzwi gabinetu, ale i o okna. Potem nieznamy odwrócił na chwilę wylóg⁵¹ marynarki i pokazał profesorowi jakiś znaczek.

— Hm... jednakże u was zdrowo postawione są sprawy — mruknął profesor i dodał naiwnie: a co wy tu jeść będziecie?...

Na to melonik uśmiechnął się i wyjaśnił, że go będą zmieniać.

Trzy dni potem minęły wspaniale. Odwiedzali profesora dwukrotnie z Krem-la, i jeden raz byli studenci, których Piersikow egzaminował. Studenci poobcinali się co do jednego, i z twarzy ich widać było, że teraz już Piersikow wzbudza w nich po prostu lęk przesądny.

— Idźcie na konduktorów!... Wy nie możecie zajmować się zoologią — dobiegają z gabinetu.

— Surowy? — dopytywał się melonik Pankrata.

— Uh — nie daj Boże — odpowiedział Pankrat — jeżeli którykolwiek zda, wychodzi gołąbek z gabinetu i chwije się. Siedem potów na niego uderzy. I zaraz do piwiarni.

⁴⁹Rossolimo, Grigorij Iwanowicz (1860–1928) — rosyjski neurolog. [przypis edytorski]

⁵⁰trust — monopolistyczne przedsiębiorstwo powstałe w wyniku połączenia firm z jednej branży. [przypis edytorski]

⁵¹wylóg — wywinęta i obszyta innym materiałem kłapa marynarki. [przypis edytorski]

Przy wszystkich tych sprawach profesor i nie zauważył trzech dni, lecz na czwarty wrócono go znów do życia realnego, a powodem tego był cienki i piskliwy głos z ulicy.

— Włodzimierzu Ipatiewiczu! — zawołał głos przez otwarte okno z ulicy Herce-
na. Głosowi udało się: Piersikow zbyt się przemęczył w ostatnich dniach. W tej chwili akurat odpoczywał, leniwie, osłabiony, patrzył oczyma w czerwonych obwódkach i pa-
lił, siedząc w fotelu. Więcej nie mógł. I dlatego nawet z pewną ciekawością wyjrzał przez
okno i zobaczył na trotuarze Alfreda Brońskiego. Profesor od razu poznał utytułowanego
posiadacza biletu po śpiczastym kapeluszu i block-notesie. Brońskij czule i z szacunkiem
pokłonił się oknu.

— Ach, to pan? — spytał profesor. Brakło mu wprost sił rozgniewać się i nawet
wydało mu się ciekawym, co takiego będzie dalej. Zakryty oknem, czuł się bezpiecznym
przed Alfredem. Niezmienny melonik na ulicy natychmiast zwrócił ucho ku Brońskiemu.
Najmilszy uśmiech zakwitł na twarzy tego.

— Parę minetek, drogi profesorze — przemówił Brońskij, natężając głos z trotuaru:
— i tylko jedno pytańko i czysto zoologiczne. Pozwoli pan sobie zadać?

— Niech pan zadaje — lakonicznie i ironicznie odpowiedział Piersikow i pomyślał:
„jednak w tym szubrawcze jest coś amerykańskiego”.

— Co pan powie co do kur, drogi profesorze? — krzyknął Brońskij, złożywszy dłonie
jak tubę.

Piersikow zdumiał się. Usiadł na desce okiennej, potem zlął, nacisnął guzik i zawołał,
wskazując palcem na okno:

— Pankrat, wpuść tego z trotuaru.

Kiedy Brońskij zjawił się w gabinecie, Piersikow na tyle okazał swą uprzejmość, że
warknął do niego: niech pan siada!

I Brońskij, uśmiechając się z zachwytem, usiadł na taborecie ze śrubą.

— Niech pan mi objaśni, proszę bardzo — przemówił Piersikow: pan pisze tam,
w tych waszych gazetach?

— Tak jest — z szacunkiem odpowiedział Alfred.

— I oto dla mnie jest niezrozumiałe, jak pan może pisać, jeżeli pan nie umie nawet
mówić po rusku. Co to za „parę minetek” i „co do kur”? Pan, prawdopodobnie chciał
spytać „o kurach”?

Brońskij z przymusem i szacunkiem roześmiał się:

— Walentyn Piotrowicz poprawia.

— Kto to taki Walentyn Piotrowicz?

— Kierownik działu literackiego.

— No, pięknie. Zresztą nie jestem filologiem. Na bok waszego Piotrowicza. Co wła-
ściwie chce pan wiedzieć o kurach?

— W ogóle wszystko, co pan powie, profesorze.

Tu Brońskij uzbroidł się w ołówek. Zwycięskie iskry błysnęły w oczach Piersikowa.

— Pan na próżno zwrócił się do mnie, nie jestem specjalistą od pierzastych. Lepiej
by było panu zwrócić się do Jemieljana Iwanowicza Portugałow w I uniwersytecie. Ja
osobiście wiem bardzo mało...

Brońskij uśmiechnął się z zachwytem, dając do zrozumienia, że zrozumiał żart dro-
giego profesora. „Żart — mało!” — nakreślił w block-notesie.

— Zresztą, o ile tylko to pana interesuje, proszę bardzo. Kury, czyli grzebiące...
gatunek ptaków z oddziału kurzych. Z rodziny bażancich... — przemówił Piersikow do-
nośnym głosem i patrząc nie na Brońskiego, a gdzieś w dal, gdzie przed nim domyśleć
się było można tysięcy ludzi... — z rodziny bażancich... *fasianide*... Wyobrażają z siebie
ptaki z mięsisto-skórzanym grzebieniem i dwoma woreczkami pod dolną szczęką... hm...
choć zresztą bywa i jeden w środku podbródka... No, cóż jeszcze. Skrzydła krótkie i za-
okrąglone... Ogon średniej długości, cokolwiek stopniowany, a nawet, powiedziałbym,
podobny do strzechy, pióra środkowe wygięte w kształcie sierpu... Pankrat... przynieś
z gabinetu modeli model Nr. 705, kogut w przekroju... zresztą, panu to niepotrzebne?
Pankrat, nie przynoś modelu... Powtarzam panu, nie jestem specjalistą, niech pan idzie
do Portugałow. No, ja osobiście znam 6 gatunków dziko żyjących kur... hm... Portu-
gałow zna ich więcej... w Indiach i na Malajskim archipelagu. Na przykład, kogut Ban-
kiwski, albo Kaziutu, przebywa na przedgórzach Himalai, w całych Indiach, w Assamie,

w Birmie... Kogut z ogonem w kształcie widel lub *Gallus Varius* na Lomboku, Sumbawie i Flores. A na wyspie Jawie przebywa goźdien uwagi kogut *Gallus Eneus*, na południo-wschodzie Indii mogę panu polecić bardzo pięknego koguta Sonneratha... Pokażę panu potem rysunek. Co się zaś dotyczy Cejlonu, to na nim spotykamy koguta Stanley, więcj nigdzie on nie przebywa.

Brońskij siedział z wytrzeszczonymi oczyma i smarował.

— Powiedzieć panu cośkolwiek jeszcze?

— Chciałbym cośkolwiek dowiedzieć się co do chorób kurzych — cichutko szepnął Alfred.

— Hm, nie jestem specjalistą... pan by się Portugałowia spytał... No, soliter⁵², ssące robaki, świerzbujący kleszcz, żelaznica, ptasi klesz, wesz kurza albo puchojad, pchły, cholera kurza, grypowo-dyfterytowe zapalenie błon śluzowych. Pneumonikoz, tuberkuloza⁵³, kurze parchy⁵⁴... czy mała, co może być... (iskry biegły w oczach Piersikowa)... zatrucie, na przykład wścieklizną, opuchlizny, choroba angielska, żółtaczką, reumatyzm, grzybek *Achorion Scherlajni*... bardzo ciekawa choroba. Przy zachorowaniu na niego na grzebieniu tworzą się malutkie plamy, podobne do pleśni...

Brońskij wytarł pot z czoła kolorową chustką do nosa.

— A jaka jest, zdaniem pana, profesorze, przyczyna obecnej katastrofy?...

— Jakiej katastrofy?

— Jak to, czyżbyż pan nie czytał, profesorze? — zdumiał się Brońskij i wyciągnął z portfela zmięty arkusz gazety „Izwestii”.

— Nie czytam gazet — odpowiedział Piersikow i nachmurzył się.

— Lecz dlaczego, profesorze? — delikatnie spytał Alfred,

— Dlatego, że głupstwa jakieś tam piszą — bez namysłu odpowiedział Piersikow.

— Lecz jakżeż, profesorze? — miętko szepnął Brońskij i rozwinął arkusz.

— Co takiego? — spytał Piersikow i nawet wstał z miejsca. Teraz iskry zaskakały w oczach Brońskiego. Podkreślił ostrym, lakierowanym palcem nieprawdopodobnej wielkości tytuł przez całą stronę gazety: „Dżuma kurza w Republice”.

— Co? — spytał Piersikow, zsuwając na czoło okulary.

ROZDZIAŁ VI. MOSKWA W CZERWCU 1928 ROKU

Błyszczała, ognie tańczyły, gasły i wybuchały. Na placu Teatralnym kręciły się białe latarnie autobusów, zielone ognie tramwajów; nad byłym Mühr i Merilizem, nad dziesiątym, nadbudowanym piętrem skakała elektryczna, różnobarwna kobieta, wyrzucając po literze różnobarwne słowa: „Kredyt robotniczy”. Na skwerze, naprzeciwko teatru Wielkiego, gdzie biła w nocy różnobarwna fontanna, tłoczył się i huczał tłum. A nad Wielkim teatrem olbrzymia tuba wyła:

— Antykurze szczepionki w Lefortowskim instytucie weterynaryjnym dały wspaniałe wyniki. Ilość... kurzych śmierci w dniu dzisiejszym zmniejszyła się podwójnie...

Potem tuba zmieniała tempo, coś ryczało w niej, nad teatrem wybuchały i gasły zielone promienie i tuba skarżyła się basem:

— Utworzona została nadzwyczajna komisja do walki z dżumą kurzą w składzie narkomzdrawa⁵⁵, narkomziema⁵⁶, zarządzającego hodowlą zwierząt towarzysza Ptach-Porośńska, profesorów Piersikowa i Portugałowia... i towarzysza Rabinowicza!... Nowe próby interwencji!... — chichotała i płakała, jak szakal, tuba. — w związku z dżumą kurzą!...

Przejazd Teatralny, Nieglinnyj i Łubianka płonęły białymi i fioletowymi smugami, tryskały promieniami, wyły sygnałami, kłębiły się kurzem. Tłumy ludzi tłoczyły się pod ścianami przed wielkimi arkuszami obwieszceń, oświetlonych ostrymi czerwonymi reflektorami:

⁵²*soliter* — tasiemiec uzbrojony. [przypis edytorski]

⁵³*tuberkuloza* — gruźlica. [przypis edytorski]

⁵⁴*parch* — choroba skóry, której objaw stanowią żółtawe strupy (także: te strupy). [przypis edytorski]

⁵⁵*narkomzdraw* — skrót od ros. *Narodnyj komisariat zdrawoochronienija*, tj. Ludowy Komisariat Ochrony Zdrowia. [przypis edytorski]

⁵⁶*narkomziem* — ros. skrót: Ludowy Komisariat Rolnictwa. [przypis edytorski]

„Pod grozą najsurowszej odpowiedzialności zabrania się ludności używać na pokarm kurze mięso i jajka. Handlarze prywatni w razie usiłowania sprzedawania ich na targu podlegają odpowiedzialności karnej z konfiskatą całego majątku. Wszyscy obywatele, posiadający jajka, winni w określonym porządku oddać je do okręgowych oddziałów milicji”.

Na dachu „Gazety Robotniczej”, na ekranie, stosem do samego nieba leżały kury i zielonkawi strażacy, migając i błyszcząc, polewali je przez węże naftą. Potem czerwone fale chodziły po ekranie, martwy dym rozrastał się i miotał strzępami, pełzał strumieniami, wyskakiwał ognisty napis: „Spalenie kurzych trupów na Chodynce”.

Ślepymi otworami patrzyły wśród wściekle płonących witryn magazynów, handlujących do godziny 3 w nocy, z dwoma przerwami na obiad i śniadanie, zabite deskami okna pod szyldami: „Handel jaj. Za dobroć gwarancja”. Bardzo często, wyjąc przeraźliwie, omijając ciężkie autobusy, obok milicjantów mknęły syczące maszyny z napisem: „Moszdrawdodziat. Pogotowie ratunkowe”.

— Obżarł się ktoś jeszcze zgniłymi jajkami — szeptali w tłumie.

W liniach Pietrowskich zielonymi i pomarańczowymi latarniami błyszcząca znakomita na cały świat restauracja „Empire” i w niej na stolikach, przy przenośnych telefonach, leżały szyldziki kartonowe, zalane plamami likierów: „Na skutek rozporządzenia — nie ma omletów. Otrzymano świeże ostrygi”.

W Ermitażu⁵⁷, gdzie jak perełki żalobnie płonęły chińskie latarki, w martwej, miłej zieleni, na mordującej oczy swym przeraźliwym światłem estradzie, kuplecisci⁵⁸ Szramy i Karmanczykow śpiewali kuplety⁵⁹, utworu poetów Ardo i Argujewa.

Ach, mamó, co ja będę robić

Bez jaj??

i uderzali nogami w podłogę.

Teatr imienia zmarłego Wsiewołoda Meyerholda⁶⁰, który zginął, jak wiadomo, w 1927 r.⁶¹ przy wystawianiu Puszkiniowskiego *Borysa Godunowa*⁶², kiedy runęły trapezy z nagimi bojarami⁶³, wyrzucił ruchomy różnobarwny szyld elektryczny, zawiadamiający o wystawieniu sztuki literata Erendorga *Kurze zdychanie*, pod reżyserią ucznia Meyerholda, zasłużonego reżysera republiki Kuchtermana. Obok, w Akwarium, mieniąc się ogniami reklamowymi i błyszcząc na wpół obnażonymi ciałami niewieściami, w zieleni estrady, przy grzmocie okłasków, szła rewia literacka Leniwijewa *Kurze dzieci*. A przez Twerską, z latarkami po bokach mord, szły szeregiem osiołki cyrkowe, niosące na sobie błyszczące plakaty. W teatrze Korszua wznowiono *Chanteclaire’a* Rostanda⁶⁴.

Chłopcy-gazeciarze ryczeli i wylali między kołami samochodów:

— Koszmarne odkrycie w podziemiach!... Polska szykuje się do koszmarnej wojny!!... Koszmarne doświadczenia profesora Piersikowa!!

W cyrku byłego Nikitina, na przyjemnie pachnącej nawozem brunatnej arenie tru-
pioblady clown Bom mówił do rozpuchlętego w kraciastym worku Bima:

— Wiem, dlaczego jesteś taki smutny?

— Od czego? — piskliwie zapytał Bim.

— Ty zakopałeś jajka do ziemi, a milicja 15 okręgu je znalazła.

— Ha-ha-ha-ha! — śmiał się cyrk tak, że w żyłach zastygała radośnie i tęsknie krew i pod starą kopułą powiewały trapezy i pajęczyna.

— A-ap! — przejmująco krzyczeli clowni i wypasiony biały koń wynosił na sobie cudnej piękności kobietę na zgrabnych nóżkach, w malinowych trykotach.

⁵⁷ermitaż (z fr.) — pustelnia (nie chodzi tu o państwowe muzeum rosyjskie, gdyż akcja dzieje się w Moskwie, nie w Sankt Petersburgu). [przypis edytorski]

⁵⁸kuplecista — śpiewający kabareciarz. [przypis edytorski]

⁵⁹kuplet — piosenka satyryczna. [przypis edytorski]

⁶⁰Meyerhold, Wsiewołod Emilewicz (1874–1940) — rosyjski aktor i nowatorski reżyser. [przypis edytorski]

⁶¹który zginął, jak wiadomo, w 1927 r. — fikcja literacka. [przypis edytorski]

⁶²*Borys Godunow* — opera Modesta Musorgskiego z librettem Aleksandra Puszkina, powstała w latach 1868–1872. [przypis edytorski]

⁶³bojar — rosyjski szlachcic. [przypis edytorski]

⁶⁴Rostand, Edmond (1868–1918) — francuski poeta i dramaturg, autor m. in. *Cyrano de Bergeraca*. [przypis edytorski]

Nie patrząc na nikogo, nikogo nie spostrzegając, nie odpowiadając na popychania i ciche czule wezwania prostytutek, przemyczał się Mochową natchniony i samotny, uwieńczony nieoczekiwaną sławą Piersikow do płomiennego zegara przy maneżu. Tu, nie patrząc wokoło, pochłonięty swymi myślami, zetknął się z dziwnym, staromodnym człowiekiem, boleśnie uderzywszy palcami prosto w drewnianą kolbę rewolweru, wiszącego u człowieka na pasie.

— Ach, czort! — pisnął Piersikow — przepraszam.

— Przepraszam — odpowiedział spotkany nieprzyjemnym głosem, i jakoś rozłączyli się w ludzkiej kaszy. I profesor, kierując się na Preczystienkę, natychmiast zapomniał o spotkaniu.

ROZDZIAŁ VII. ROKK

Nie wiadomo ściśle czy dobre były lefortowskie weterynaryjne szczepionki, czy zdolne były ochronne oddziały samarskie, czy pomyslnie ostre środki, przyjęte w stosunku do skupujących jaja w Kałudze i Woroneżu, czy z powodzeniem pracowała nadzwyczajna moskiewska komisja — lecz dobrze wiadomo, że w dwa tygodnie po ostatnim spotkaniu się Piersikowa z Alfredem w sensie kur w Związku Republik było zupełnie czysto. Gdzieś — niegdzie na podwórkach miasteczek powiatowych przewalały się kurze osierocone pióra, wywołując łzy w oczach, i w szpitalach przychodzili do zdrowia ostatni z chciwych, wykańczając biegunkę z wymiotami. Wypadków śmierci wśród ludzi, na szczęście, w całej republice było nie więcej nad tysiąc. Wielkie zaburzenia również nie nastąpiły. Objawił się, co prawda, w Wołokołamsku prorok, obwieszczający, że pomór kur wywołany został nie przez kogo innego, jak przez komisarzy, lecz szczególnego powodzenia nie miał. Na bazarze Wołokołamskim pobito kilku milicjantów, odbierających babom kury, i wybito szyby w miejscowym oddziale pocztowo-telegraficznym. Na szczęście roztropne władze wołokołamskie zarządziły natychmiast kroki, w wyniku których, po pierwsze, prorok przerwał swą działalność, a po drugie szyby w telegrafie wprawiono.

Doszedłszy na północ do Archangielska i Siumkina Wysielka, dżuma zatrzymała się sama przez się z tego powodu, że dalej iść nie miała już gdzie, na Białym morzu, jak wiadomo, kury się nie hodują. Zatrzymała się i we Władywostoku, gdyż dalej był ocean. Na dalekim południu — przepadła i ucichła gdzieś w spalonych przestrzeniach Ordubatu, Dżulfy i Karakułaku, a na zachodzie w sposób zdumiewający zatrzymała się akurat na polskiej i rumuńskiej granicy. Klimat, czy co, były tam inne, czy też odegrały pewną rolę środki ochronno-kordonowe, przedsięwzięte przez sąsiednie rządy, lecz jest faktem, że dżuma dalej nie poszła. Prasa zagraniczna hałaśliwie, chciwie omawiała niesłychany w historii pomór, a rząd republik sowieckich, nie wszczynając żadnego hałasu, pracował nie opuszczając rąk. Komisja nadzwyczajna do walki z kurzą dżumą przemianowała się na komisję nadzwyczajną dla podniesienia i odrodzenia hodowli kur w republice, dopełniła się nową nadzwyczajną trójką, w składzie szesnastu towarzyszy. Został założony „Dobrokur”, do którego jako honorowi towarzysze przewodniczącego weszli Piersikow i Portugalow. W gazetach pod ich portretami ukazały się tytuły: „Masowy zakup jaj zagranicą” i „Pan Juz chce przerwać kampanię jajkową”. Stał się głośnym w całej Moskwie zjadliwy felieton dziennikarza Koleczki, kończący się słowami: „Nie łakomcie się, panie Juz, na nasze jaja — u was są swoje!”

Profesor Piersikow zamęczył się zupełnie i zapracował w ciągu ostatnich trzech tygodni. Kurze wypadki wykoleiły go i zwały na niego podwójny ciężar. Całymi wieczorami zmuszony był pracować na posiedzeniach kurzych komisji i od czasu do czasu znosić długie rozmowy to z Alfredem Brońskim, to z mechanicznym grubasem. Trzeba było razem z profesorem Portugalowem i prywat-docentem Iwanowem i Bornhartem dokonywać sekcji i badać przez mikroskop kury w poszukiwaniu bakcyli⁶⁵ dżumy, i nawet w prze-

⁶⁵bakcyl — zarazek. [przypis edytorski]

ciągu trzech wieczorów naprędce napisać broszurę: *O zmianach w wątrobie u kur przy dżumie*.

Pracował Piersikow bez szczególnego zapału w dziedzinie kurzej, co jest zupełnie zrozumiałe — cała głowa jego była zajęta czym innym — zasadniczym i ważnym — tym, od czego oderwała go kurza katastrofa, tj. czerwonym promieniem. Rozstrajając swoje i bez tego wątłe zdrowie, urywając godziny od snu i jedzenia, czasami nie wracając na Preczystienkę, a spijając na ceratowej otomanie w gabinecie instytutu, Piersikow całymi nocami krzątał się przy kamerze i mikroskopie.

Pod koniec lipca gwałt cokolwiek ucichł. Sprawy przemianowanej komisji weszły na normalne tory i Piersikow powrócił do opuszczonej pracy. Mikroskopy były zawalone nowymi preparatami, w kamerze pod promieniem dojrzywała z bajeczną szybkością rybia i żabia ikra. Z Królewca aeroplanem dostarczono specjalnie zamówione szkła i w ostatnich dniach lipca, pod dozorem Iwanowa, mechanicy zbudowali dwie nowe wielkie kamery, w których promień osiągał przy podstawie szerokość pudełka od papierosów, a w końcu — całego metra. Piersikow radośnie zacierał ręce i począł szykować się do jakichś tajemniczych i skomplikowanych doświadczeń. Przede wszystkim, przez telefon rozmówił się z komisarzem ludowym oświaty, i słuchawka nakwakała mu najuprzejmiejsze i wszelkiego rodzaju współdziałanie, a potem Piersikow przez telefon zawezwał towarzysza Ptach-Porosiuka, kierownika oddziału hodowli zwierząt przy komisji zwierzchniej. Ze strony Ptachy spotkał Piersikow jak najcieplejszą uwagę. Rzecz szła o wielkie zamówienie zagranicą dla profesora Piersikowa. Ptacha rzekł przez telefon, że natychmiast telegrafuje do Berolina i New Yorku. Potem informowano się z Kremla, jak idzie praca Piersikowa i uprzejmy głos spytał, czy nie potrzebuje Piersikow samochodu?

— Nie, dziękuję panu. Wolę jeździć tramwajem — odpowiedział Piersikow.

— Lecz dlaczego? — spytał tajemniczy głos i uśmiechnął się pobłaźliwie.

Z Piersikowem w ogóle wszyscy rozmawiali albo z szacunkiem i strachem, albo też pobłaźliwie się uśmiechając, jak z małego dziecka, choć i wielkiego dziecka.

— Prędej idzie — odrzekł Piersikow, po czym dźwięczny basek w telefonie odpowiedział:

— No, jak pan chce.

Minął jeszcze tydzień, przy czym Piersikow, wciąż coraz bardziej oddalając się od ucichających kwestii kurzych, w zupełności oddał się badaniu promienia. Głowa jego skutkiem nocy bezsennej i przemęczenia stała się jasna, jakby przezroczysta, i lekka. Czerwone obwódki nie schodziły teraz z oczu jego, i prawie każdą noc Piersikow nocował w instytucie. Jedyny raz porzucił schronisko zoologiczne, ażeby w olbrzymiej sali Cekubu na Preczystince wygłosić referat o swoim promieniu i o działaniu tegoż na komórki jaj. Była to olbrzymia praca zoologa dziwaka. W sali kolumnowej od klaskania rąk coś się sypało i waliło z sufitów i syczące łukowe lampki zalewały potokami światła czarne smokiny⁶⁶ cekubistów i białe suknie kobiet. Na estradzie, obok katedry, siedziała na szklanym stole, ciężko dysząc i szarzejąc, na półmisku, wilgotna żaba wielkości kota. Na estradę rzucano kartki. W liczbie ich było siedem miłosnych, i Piersikow podarł je. Siłą wyciągał go na estradę przewodniczący Cekubu, ażeby się kłaniał. Piersikow rozdrażniony kłaniał się, ręce miał spocone, mokre i czarny krawat siedział nie pod podbródkiem, a za lewym uchem. Przed nim w oddechach i mgłę były setki żółtych twarzy i męskich białych piersi, i naraz żółta kolba pistoletu mignęła i przepadła gdzieś za białą kolumną. Piersikow mętnie zauważył ją i zapomniał. Lecz wyjeżdżając po odczycie, schodząc po malinowym dywanie schodów, naraz poczuł, że jest mu niedobrze. Na moment zasłoniło czarnym jaskrawo płonący żyrandol w westybulu i Piersikowowi zrobiło się słabo, mdło... Poczuł jakby czad, wydało mu się, że płynie mu po szyi lepka i gorąca krew... I drżącą ręką schwytał profesor za poręcz.

— Panu niedobrze, Włodzimierzu Ipatiewiczu? — zarzuciły go naraz pytaniami zaniepokojone głosy.

⁶⁶smoking — wieczorowy strój męski: marynarka z kłapami obszytymi błyszczącym jedwabiem, czarna kamizelka i spodnie z lampasami. [przypis edytorski]

— Nie, nie — odpowiedział Piersikow, przychodząc do siebie — po prostu przemęczyłem się... tak... Proszę, dajcie mi szklankę wody...

*

Był bardzo słoneczny dzień sierpniowy. Przeszkadzał profesorowi, dlatego też stopy były zapuszczone. Jeden giętki na nóżce reflektor rzucał pęk ostrego światła na szklany stół, zavalony instrumentami i szklami. Opuściwszy się na oparcie fotela na śrubie, Piersikow w znużeniu palił i przez smugi dymu patrzył martwymi ze zmęczenia, lecz zadowolonymi oczyma w uchylone drzwi kamery, gdzie, ledwie — ledwie ogrzewając i bez tego duszne i nieczyste powietrze w gabinecie, cicho leżał czerwony snop promienia.

Zastukano do drzwi.

— No? — spytał Piersikow.

Drzwi miękko zaskrzypiały i wszedł Pankrat. Wyprostował się na baczność i, blednąc ze strachu przed bóstwem, rzekł tak:

— Tam do pana, panie profesorze, Rokk przyszedł.

Coś na kształt uśmiechu ukazało się na twarzy uczonego. Przymrużył oczki i spytał:

— To ciekawe. Tylko że jestem zajęty.

— Oni mówią, że z urzędowym papierem z Kremła.

— Rokk⁶⁷ z papierem? Rzadkie połączenie — wyrzekł Piersikow i dodał: No więc dawaj go tutaj!

— Słucham — odpowiedział Pankrat i jak wąż znikł za drzwiami.

Po chwili skrzypnęły drzwi i zjawił się na progu człowiek. Piersikow zaskrzypiał śrubą i spojrzał na przybyłego sponad okularów przez ramię. Piersikow był zbyt daleki od życia — nie interesował się nim zupełnie, lecz tu nawet Piersikowowi rzucił się w oczy zasadniczy i główny rys wchodzącego człowieka. Był dziwnie staromodny. W 1919 roku ten człowiek byłby zupełnie na miejscu na ulicach stolicy, byłby nawet znośny w 1924 r., w początku jego, lecz w 1928 roku byłby już dziwny. W tym czasie, kiedy najbardziej nawet zacošana część proletariatu — piekarze — chodzili w marynarkach, kiedy w Moskwie rzadkością był french — staromodny kostium, porzucony ostatecznie w końcu 1924 r. — na przybyszu była skórzana kurtka z dwoma wylogami, zielone spodnie, na nogach owijające i sztyblety⁶⁸, a przy boku olbrzymi starej konstrukcji pistolet mauser w żółtej skórzanej pochwie. Twarz przybysza wywarła na Piersikowie to samo wrażenie, co i na wszystkich — nader nieprzyjemne wrażenie. Malutkie oczki patrzyły na cały świat ze zdumieniem, i jednocześnie z pewnością siebie, coś pewnego siebie było w krótkich nogach z płaskimi stopami. Twarz sina — wygolona. Piersikow od razu nachmurzył się. Bezlitośnie zaskrzypiał gwintem i, patrząc na wchodzącego już nie sponad okularów, a przez nie, mówił:

— Pan z papierem? Gdzież jest?

Przybysz widocznie był oszołomiony tym, co zobaczył. W ogóle mało był zdolny zmieszać się, lecz tu zmieszał się. Sądząc z oczek, zdumiała go przede wszystkim szafa o 12 półkach, dochodząca do sufitu i szczelnie zapchana książkami. Potem, rozumie się, kamery, w których, jak w piekle, błyszczał malinowy, rozrosły w szklach, promień. I sam Piersikow w półmroku przy ostrej igle promienia, wypadającego z reflektora, był dostatecznie dawny i wspaniały na fotelu śrubowym. Przybysz wlepił w niego spojrzenie, w którym wyraźnie przez pewność siebie drgały iskry szacunku, żadnego papieru nie podał, a rzekł:

— Jestem Aleksander Siemienowicz Rokk!

— No? Więc co?

— Mianowany jestem zarządzającym wzorowego sowchozu „Czerwony Promień” — objaśnił przybysz.

— No więc?

— I oto do was, towarzyszu, z sekretnym poleceniem.

— Ciekawe by było dowiedzieć się. Krócej, jeżeli można.

⁶⁷Rokk — gra słów: po rosyjsku nazwisko „rok” może oznaczać los a. fatalizm. [przypis edytorski]

⁶⁸sztyblety — krótkie obuwie męskie z kawałkami gumy wszytymi przy cholewach. [przypis edytorski]

Przybysz rozpiął wyłogi kurtki i wysunął rozkaz, wydrukowany na wspaniałym mocnym papierze. Wręczył go Piersikowowi. A potem bez zaproszenia usiadł na śrubowym taborecie.

— Nie pchnijcie stołu — z nienawiścią rzekł Piersikow.

Przybysz z przestrachem spojrział na stół, na odległym brzegu którego w wilgotnym ciemnym otworze połyskiwały martwo, jak szmaragdy, czyjeś oczy. Powiało zimnem na niego od nich.

Ledwie tylko Piersikow przeczytał papier, zerwał się z taboretu i podbiegł do telefonu. Po kilku sekundach już mówił spiesznie i w najwyższym stopniu rozdrażnienia:

— Darujcie... Nie mogę zrozumieć... Jakżeż tak? Ja... bez mojej zgody, rady... Toż, przecież, on diabli wiedzą, co narobi!!

Tu nieznajomy odwrócił się w ostatecznym oburzeniu na taborecie.

— Przepraszam — zaczął: jam zarzą...

Lecz Piersikow machnął na niego haczykiem i ciągnął dalej:

— Przepraszam, nie mogę zrozumieć... Ja, w końcu, kategorycznie protestuję. Nie dam swojej sankcji⁶⁹ na próby z jajami... Dopóki sam nie wypróbuję ich...

Coś kwakało i stukalo w słuchawce, i nawet z odległości było zrozumiałe, że głos w słuchawce, pobłażliwy, mówi z małym dzieckiem. Skończyło się na tym, że czerwony Piersikow z hasłem zawiesił słuchawkę i obok niej rzekł do ściany:

— Umywam ręce.

Wrócił do stołu, wziął z niego papier, przeczytał go raz jeszcze od góry do dołu przez okulary, i naraz zawył:

— Pankrat!

Pankrat zjawił się w drzwiach, jakby podniósł się dźwigiem w operze. Piersikow spojrział na niego i warknął:

— Wyjdź precz, Pankrat!

I Pankrat, nie wyrażając na twarzy najmniejszego zdziwienia, znikł.

Potem Piersikow zwrócił się do przybysza i przemówił:

— Pozwoli pan!... Jestem posłuszny. Nie moja rzecz. I mnie to nie interesuje.

Przybysza profesor nie tyle obraził, ile zdumiał.

— Przepraszam — zaczął: wy przecież, towarzyszu?

— Co pan wciąż towarzysysz i towarzysz... — chmurnie przebąknął Piersikow i umilkł. „Jednakże” — wypisało się na twarzy Rokka.

— Prze...

— Tak więc, proszę bardzo — przerwał Piersikow: oto kula lukowa. Od niej pan otrzymuje drogą przesunięcia okularu — Piersikow szcęknął pokrywką kamery, podobną do aparatu fotograficznego: — wiązkę, którą może pan zebrać drogą przesunięcia obiektywów, oto Nr. 1. i lustro Nr. 2 — Piersikow zgasił promień, znów zapalił go na podłodze azbestowej kamery: a na podłodze w promieniu możecie rozłożyć wszystko, co się wam spodoba, i robić próby. Nadzwyczaj proste, nieprawdaż?

Piersikow chciał wyrazić ironię i pogardę, lecz przybysz nie zauważył ich, uważnie błyszczącymi oczkami wpatrując się w kamerę.

— Tylko uprzedzam — ciągnął dalej Piersikow: rąk nie należy wsuwać w promień, gdyż zgodnie z moimi obserwacjami wywołuje on przerost epitelium⁷⁰... a czy złośliwy, on jest czy nie, ja, ku wielkiemu ubolewaniu, nie mogłem jeszcze ustalić.

Tu przybysz zręcznie schował ręce swe za plecy, upuszczając skórzaną czapkę i popatrzał na ręce profesora. Były one na wskroś przepalone jodem, a prawa przy dłoni była obandażowana.

— A jakżeż pan, profesorze?

— Możecie kupić gumowe rękawiczki u Szwabe na Kuznieckim — w rozdrażnieniu odrzekł profesor. — Nie jestem obowiązany troszczyć się o to.

Tu Piersikow popatrzał na przybysza zupełnie jak przez lupę:

— Skąd się pan wziął? W ogóle... dlaczego pan?...

Rokk, wreszcie, obraził się mocno.

⁶⁹sankcja — tu: zezwolenie. [przypis edytorski]

⁷⁰epitelium — nabłonek. [przypis edytorski]

— Przepr...

— Wszak, trzeba przecież wiedzieć, o co idzie sprawa!... Dlaczego pan się przyczepił do tego promienia?...

— Dlatego, że to olbrzymiej wagi sprawa...

— Aha. Olbrzymiej?... Zatem... Pankrat!

I kiedy Pankrat ukazał się:

— Poczekaj, pomyślę.

I Pankrat pokornie czekał.

— Ja — mówił Piersikow — nie mogę zrozumieć oto czego: dlaczego potrzebny jest taki pośpiech i sekret?

— Pan, profesorze, zbił mnie już z pantaląku — odpowiedział Rokk: pan nie wie, że kury wszystkie zdechły co do jednej.

— No więc cóż z tego? — zawołał Piersikow: cóż to wy chcecie wskrzeszać je mentalnie, czy co? I dlaczego przy pomocy jeszcze niezbadanego promienia?

— Towarzyszu profesorze — odpowiedział Rokk: pan mi, słowo honoru, przerywa. Mówię panu, że nam koniecznie potrzeba wznowić u siebie hodowlę kur, dlatego że za granicą piszą o nas wszelakie obrzydliwości. Tak.

— I niech sobie piszą...

— No, wie pan — zagadkowo odpowiedział Rokk i pokręcił głową.

— Komu, pragnął bym wiedzieć, przyszła do głowy myśl hodować kury z jajek...

— Mnie — odpowiedział Rokk.

— Uhu... Tek-s... A dlaczego, pozwoli pan się dowiedzieć? Skąd pan się dowiedział o właściwościach promienia?

— Byłem, profesorze, na pańskim odczycie.

— Ja z jajami jeszcze nic nie robiłem!... Dopiero zamierzam!

— Jak Boga kocham, uda się — naraz z przekonaniem i szczerze rzekł Rokk — promień pański jest tak znakomity, że choćby słonie można hodować, nie tylko kurczęta.

— Wie pan co — mówił Piersikow: pan nie jest zoologiem? nie?... szkoda... z pana byłby bardzo śmiały eksperymentator... Tak... tylko pan ryzykuje... zyskać niepowodzenie... i tylko mnie zabiera pan czas...

— My panu zwrócimy kamerę. Co znaczy?

— Kiedy?...

— A ot, kiedy wywiodę pierwszą partię.

— Z jaką pewnością pan to mówi! Dobrze. Pankrat!...

— Mam z sobą ludzi — rzekł Rokk — i ochronę...

Do wieczora gabinet Piersikowa osierociał... Opustoszały stoły. Ludzie Rokka wywieźli trzy wielkie kamery, pozostawiając profesorowi tylko pierwszą, malutką, z którą rozpoczął doświadczenia.

Nadchodził zmierzch lipcowy, szarzyzna ogarnęła instytut, popłynęła przez korytarze. W gabinecie słychać było monotonne kroki — to Piersikow, nie zapalając światła, mierzył wielki pokój od okna do drzwi... Dziwna rzecz: tego wieczoru trudno do objaśnienia tęskny nastrój ogarnął ludzi, zamieszkujących instytut i zwierzęta. Żaby nie wiadomo dlaczego wszczęły tęskny koncert i rechotały złowieszczo i ostrzegająco. Pankrat musiał łapać węża, który uciekł ze swojej klatki, i kiedy go złapał, mina węża była taka zupełnie, jakby ten zamierzał uciekać gdzie oczy poniosą, byle tylko uciec.

O późnym zmierzchu zadźwięczał dzwonek z gabinetu Piersikowa. Pankrat ukazał się na progu. I zobaczył dziwny obraz. Uczony stał samotnie pośrodku gabinetu i patrzył na stoły. Pankrat zakasłał i stał nieruchomo.

— Oto, Pankrat — rzekł Piersikow i wskazał na opustoszały stół.

Pankrat przestraszył się. Wydało mu się, że oczy profesora w mroku były zapłakane. Było to tak niezwykle, tak straszne.

— Tak jest — płacząco odpowiedział Pankrat i pomyślał: „Lepiej byś ty już narzeczczal na mnie!”

— Ot — powtórzył Piersikow i usta jego drgnęły, zupełnie jak dziecku, któremu zabrano bez żadnego powodu ulubioną zabawkę.

Omen

Smutek

— Ty wiesz, Pankrat — ciągnął dalej Piersikow, odwracając się do okna — żona moja, która wyjechała przed piętnastu laty, do operetki wstąpiła, a teraz, jak się okazuje, umarła... Oto historia, drogi Pankrat... List mi przysłali...

Żaby krzyczały żałośliwie i zmierzch otulał profesora, oto ona... noc... Moskwa... gdzieś jakieś białe kule za oknami zapłonęły... Pankrat, straciwszy głowę, smucił się, stał ze strachu na baczność!...

— Idź, Pankrat — ciężko wyrzekł profesor i skinął ręką — kładź się spać, drogi, gołąbku, Pankrat.

I zapadła noc. Pankrat wybiegł z gabinetu dłaczegoś na palcach, przybiegł do swojej komórki, rozrzucił gałgany w kącie, wyciągnął spod nich napoczętą butelkę ruskiej gorzkiej i od razu wychylił prawie pełną szklankę od herbaty. Zakąsił chlebem z solą, i oczy jego cokolwiek poweselały.

Późnym wieczorem, już prawie pod północ, Pankrat, siedząc na ławce w skąpo oświetlonym westybulu, mówił do nieśpiącego melonika, drapiąc się w pierś pod perkalową koszulą.

— Lepiej by zabił, jak Bo...

— Czyżbyż płakał? — z ciekawością dopytywał się melonik.

— Jak... Bo... — zapewniał Pankrat.

— Wielki uczony — zgodził się melonik — wiadomo, żabą żony nie zastąpi.

— W żaden sposób — zgodził się Pankrat.

Pomyślał potem i dodał:

— Ja swoją babę myślę sprowadzić tutaj... Po co ma, w samej rzeczy, na wsi siedzieć... Tylko że ona w żaden sposób tych gadów znieść nie może...

— Co tam mówić, obrzydliwość straszliwa — zgodził się melonik.

Z gabinetu uczonego nie było słyhać ani dźwięku. I światła w nim nie było. Nie było smużki pod drzwiami.

ROZDZIAŁ VIII. HISTORIA W SOWCHOZIE⁷¹

Stanowczo nie ma piękniejszego czasu, niż dojrzewający sierpień chociażby w smoleńskiej guberni. Lato 1928 roku było, jak wiadomo, wspaniałe, z deszczami na wiosnę w porę, z pełnym upalnym słońcem, z wspaniałym urodzajem.. Jabłka w byłych dobrach Szeremietiewych dojrzewały... lasy zieleniały, żółtymi kwadratami stały się pola... Człowiek lepszym się staje na łonie natury. I nie tak już nieprzyjemnym wydałby się Aleksander Siemienowicz, jak w mieście. I kurtki wstrętnej nie miał na sobie. Twarz jego była opalona na miedziano, perkalowa rozpięta koszula ukazywała pierś, porosłą najgęściejszymi czarnymi włosami, na nogach miał płócienne spodnie. I oczy jego uspokoiły się i stały się dobrymi.

Aleksander Siemienowicz z ożywieniem zbiegł z ganku z kolumnami, nad którym przybity był szyld pod gwiazdą:

Sowchoz „Czerwony Promień”.

i prosto do samochodu półciężarowego, który przywiózł pod ochroną trzy czarne kamery.

Cały dzień Aleksander Siemienowicz krzątał się ze swoimi pomocnikami, ustawiając kamery w byłym ogrodzie zimowym — oranżerii Szeremietiewych... Do wieczora wszystko było gotowe. Pod szklanym sufitem zapłonęła biała matowa kula, na ceglach ustawiano kamery, i mechanik, który przyjechał z kamerami, postukawszy i pokręciwszy błyszczące gwinty, zapalił na azbestowej podłodze w czarnych skrzynkach czerwony tajemniczy promień.

Aleksander Siemienowicz krzątał się, sam wchodził na drabiny, sprawdzając przewodniki.

Następnego dnia powrócił ze stacji ten sam samochód półciężarowy i wypuł trzy skrzynki, z wspaniałych gładkich dykt, wokoło oklejone etykietami i białymi na czarnym tle napisami:

⁷¹*sowchoz* — państwowe gospodarstwo rolne w ZSRR. [przypis edytorski]

— *Vorsicht: Eier*⁷² !!

— Ostrożnie: jajka!

— Cóż tak mało przysłali? — zdziwił się Aleksander Siemienowicz, jednakże natychmiast zakrzętał się i zaczął rozpakowywać jajka. Rozpakowywanie odbywało się wciąż w tej samej oranżerii i brali w nim udział: sam Aleksander Siemienowicz, jego niezwyklej grubości żona, Mania, kulawy były ogrodnik byłych Szeremietiewych, a obecnie służący w sowchozie na uniwersalnym stanowisku stróża, dozorca, skazany na mieszkanie w sowchozie, i pokojówka Dunia. To nie Moskwa, i wszystko tu nosiło bardziej prosty, rodzinny i przyjacielski charakter. Aleksander Siemienowicz wydawał polecenia, z miłością spoglądał na skrzynki, wyglądające jak jakiś solidny, poważny prezent, pod delikatnym światłem zachodu, wpadającym przez górne szyby oranżerii. Wartownik, karabin którego spokojnie drzemał przy drzwiach, obcęgami wyłamywał wzmocnienia i metalowe obicia. Panował trzask... Sypał się kurz. Aleksander Siemienowicz, człapiąc sandałami, krzętał się około skrzynek.

— Wy ostrożnie, proszę bardzo — mówił wartownikowi: ostrożniej. Cóż to, nie widzicie — jajka?

— Niczego. — chrząknął rycerz powiatowy, wierząc dziurę: zaraz...

— Pr-r-r... i sypał się pył.

Jajka okazały się zapakowanymi znakomicie: pod pokrywą drewnianą była warstwa parafinowego papieru, potem bibuły, potem następowała ścisła warstwa wiórków, potem trociny i w nich błyszczwały białe główki jajek.

— Zagraniczne opakowanie — miłośnie mówił Aleksander Siemienowicz, ryjąc się w trocinach: to nie tak, jak u nas. — Mania, ostrożnie, ty je potłuczysz...

— Tyś, Aleksandrze Siemienowiczu, zgłupiał — odpowiedziała żona: jakie złoto, pomyslisz. Cóż to, ja nigdy jajek nie widziałam?... Oj!... jakie wielkie!

— Zagranica — mówił Aleksander Siemienowicz, wykładając jajka na stół drewniany: czyż to nasze chłopskie jajka... Wszystkie prawdopodobnie bramaputry⁷³, niech diabli je wezmą! niemieckie!...

— Wiadoma rzecz — potwierdzał wartownik, z zachwytem patrząc na jajka.

— Tylko nie rozumiem, dlaczego są brudne — mówił w zamyśleniu Aleksander Siemienowicz: Mania, ty dopilnuj. Niechaj dalej wyładowują, a ja idę do telefonu.

I Aleksander Siemienowicz udał się do telefonu do kantoru sowchozu przez podwórze.

Wieczorem w gabinecie instytutu zoologicznego zatrzeszczał telefon. Profesor Piersikow nastroszył włosy i podszedł do aparatu.

— No? — spytał.

— Z wami zaraz mówić będzie prowincja — cicho z syczeniem odezwała się słuchawka niewieścim głosem.

— No, słucham — z wstrętem spytał Piersikow czarnej paszczy telefonu... W tym coś zatrzeszczało, a potem daleki głos męski rzekł do ucha niespokojnie:

— Czy myć jajka, profesorze?...

— Co takiego? Co? O co pan pyta? — rozdrażniał się Piersikow: skąd mówią?...

— Z Nikolskiego, smoleńskiej guberni — odpowiedziała słuchawka.

— Nic nie rozumiem. Żadnego Nikolskiego nie znam. Kto tam?...

— Rokk — surowo rzekła słuchawka.

— Jaki Rokk? — Ach, tak... to pan... więc o co pan pyta?

— Czy myć je?... Przysłali mi z zagranicy partię kurzych jajek...

— No?...

— ...A one są jakoś zabłocone...

— Co pan płacze... Jakżeż one mogą być „zabłocone”, jak się pan wyraża? No, rozumie się, być może trochę... pomiot⁷⁴ przysechł... lub cośkolwiek jeszcze...

— Więc nie myć?...

— Rozumie się, nie potrzeba... Pan co, chce już ładować kamery jajkami?...

— Ładuję. Tak — odpowiedziała słuchawka.

— Hm — mruknął Piersikow.

⁷²*Vorsicht: Eier* (niem.) — ostrożnie: jajka! [przypis edytorski]

⁷³*bramaputra* — pochodząca z Azji rasa kur. [przypis edytorski]

⁷⁴*pomiot* (daw.) — zwierzęce odchody. [przypis edytorski]

— Tymczasem — jęknęła słuchawka i umilkła. — „Tymczasem” — z nienawiścią powtórzył Piersikow prywat-docentowi Iwanowowi: jak się panu podoba ten typ, Piotrze Stiepanowiczu?

Iwanow roześmiał się.

— To on? Wyobrażam sobie, co on tam napieczę z tych jajek.

— T... t... t... — przemówił Piersikow nienawistnie: niech pan wyobrazi sobie, Piotrze Stiepanowiczu... no, pięknie... bardzo możebne, że na deuteroplazmę jajek kurzych promień okaże takie same działanie, jak i na plazmę gołych. Bardzo możebne, że kury wyklują się u niego. Lecz przecież ani pan, ani ja, nie możemy powiedzieć, jakie te kury będą... być może te kury diabła będą warte. Być może zdechną po dwóch dniach. Być może jeść ich nie będzie można!... A czyż ja mogę ręczyć, że stać będą na nogach? Być może kości ich będą kruche. — Piersikow zahazardował się i machał dłonią i wyginał palce.

— Zupełna prawda — zgodził się Iwanow.

— Czy pan może zaręczyć, Piotrze Stiepanowiczu, że one dadzą pokolenie?... Być może ten typ wywiedzie specjalne kury. Doprowadzi je do wielkości psa, a potomstwa od nich czekaj aż do końca świata.

— Nie można ręczyć — zgodził się Iwanow.

— I jaka bezceremonialność — podniecał coraz bardziej sam siebie Piersikow: i szybkość jaka!... I, przecież niech pan zauważy, że polecono mi udzielić mu instrukcji. — Piersikow wskazał na papier, dostarczony przez Rokka (przewracał się na stole eksperymentalnym), a jakżeż ja będę udzielać temu nieukowi instrukcji, kiedy sam w tej kwestii nic powiedzieć nie mogę.

— A odmówić nie było można? — spytał Iwanow.

Piersikow zarumienił się, wziął papier i pokazał go Iwanowowi. Ten przeczytał go i ironicznie uśmiechnął się.

— No tak — rzekł wieloznaczaco⁷⁵.

— I, przecież, niech pan zauważy... Ja na swoje zamówienie czekam dwa miesiące, i ani słuchu, ani ducha. A temu momentalnie i jajka przysłali i w ogóle wszelkimi sposobami pomagają.

— Ani diabeł z tego u niego nie wyjdzie, Włodzimierzu Ipatiewiczu. I po prostu skończy się tym, że zwrócą nam nasze kamery.

— I żeby jak najprędzej, a to przecież one moje doświadczenia wstrzymują.

— Tak, to źle. Ja mam wszystko gotowe.

— Skafandry pan otrzymał?

Piersikow cokolwiek uspokoił się i ożywił.

— Uhu... myślę, że tak zrobimy. Drzwi do sali doświadczeń na noc zamknąć, a okno otworzymy...

— Rozumie się — zgodził się Iwanow.

— Trzy hełmy?

— Trzy. Tak.

— No, więc... Pan, znaczy się, ja i jeszcze któregośkolwiek ze studentów można za-
wezwąć. Damy mu trzeci hełm.

— Grünmutha można.

— To ten, który obecnie u nas nad salamandrą pracuje?... hm... on niczego... choć, pozwoli pan, wiosną nie mógł powiedzieć, jak urządzony jest pęcherzyk pływacki u gołozębnych — złośliwie dodał profesor.

— Nie, on niczego... Dobry student — stanął w obronie tegoż Iwanow.

— Trzeba będzie już nie spać jedną noc — ciągnął dalej Piersikow: tylko oto co, Piotrze Stiepanowiczu, niech pan sprawdzi gaz, a to diabli ich wiedzą, te ich dobrochimy. Przyślą jakąś tam obrzydliwość.

— Nie, nie — i Iwanow zaczął machać rękoma — wczoraj już wypróbowałem. Trzeba oddać im sprawiedliwość, Włodzimierzu Ipatiewiczu, znakomity gaz.

— Pan na kim próbował?

⁷⁵wieloznaczaco — dziś popr.: wieloznacznie. [przypis edytorski]

— Na zwykłych żabach. Puścisz strumyczek — momentalnie zdychają. Tak, Włodzimierzu Ipatiewiczu, my jeszcze tak zrobimy. Napisze pan wniosek do Gepeu, ażeby nam przysłali rewolwer elektryczny.

— Lecz ja nie umiem z nim się obchodzić.

— Biorę to na siebie — odpowiedział Iwanow: my na Kłaźmie z niego strzelaliśmy, dla żartów... tam jeden gepeur obok mnie mieszkał... Ciekawa bardzo sztuka. I po prostu nadzwyczajnie... Bije bez hałasu, na sto kroków i na miejscu. Myśmy do wron strzelali... Według mnie nawet i gazu nie potrzeba...

— Hm... — to dowcipny pomysł... Bardzo — Piersikow poszedł do kąta, wziął słuchawkę i zakwakał:

— Proszę mnie połączyć z tą, jak ją... Łubianką...

*

Nastały dni upalne nie do wytrzymania. Nad polami widać było wyraźnie, jak włożył się nad nimi przezroczysty, potężny upał. A noce cudne, wabiące, zielone. Księżyc świecił i takim czarem piękności otoczył byle dobra Szeremetiewych, że trudno to wyrazić słowami. Pałac-sowchoz, zupełnie jak z cukru, błyszczał, w parku drżały cienie, a stawy stały się dwubarwnymi do połowy — ukosem słup księżycowy, a połowa bezdenny mrok. W plamach księżycy można było zupełnie swobodnie czytać „Izwestia”, z wyjątkiem działu szachowego, złożonego drobnym nonparelem⁷⁶. Lecz w takiej nocy nikt „Izwestii”, rzecz zrozumiała, nie czytał... Dunia pokojówka znalazła się w gaju za sowchozem i tamże znalazł się, zupełnie przypadkowo⁷⁷, rudowąsy szofer zrujnowanej półciązarówki sowchozu. Co oni tam robili — nie wiadomo. Przytulili się w nietrwałym cieniu wiązu, wprost na rozesłanym palcie szofera. W kuchni płonęła lampeczka, tam jedli kolację dwaj ogrodnicy, a madame Rokk w białym szlafroku siedziała na kolumnowej werandzie i marzyła, patrząc na przecudny księżyc.

O godz. 10 wieczorem, kiedy umilkły odgłosy we wsi Koncewkie, położonej za sowchozem, idylliczny pejzaż rozbrzmiał cudownymi czuymi dźwiękami fletu. Niepodobna wyrazić, do jakiego stopnia były one na miejscu nad gajami i byłymi kolumnami pałacu Szeremetiewych. Wątła Liza z *Damy Pikowej*⁷⁸ połączyła w duecie głos swój z głosem namiętnej Poliny, i wzniosła się na wyżyny księżycowe, jak widziadło starego i mimo to bezgranicznie miłego, do łez czarującego *régime'u*⁷⁹.

Gasną... Gasną...

gwizdał, sypiąc trele i wzdychając, flet.

Zamarły gaje i Dunia, gibka, jak rusalka leśna, słuchała, przyłożywszy policzek do szorstkiego, rudego i męskiego policzka szofera.

— A dobrze dudli⁸⁰, suczy syn — rzekł szofer, obejmując Dunię w pasie męską ręką.

Grał na flecie sam zarządzający sowchozu Aleksander Siemienowicz Rokk, i grał, należy oddać mu sprawiedliwość, znakomicie. Rzecz w tym, że niegdyś flet był specjalnością Aleksandra Siemienowicza. Wręcz do r. 1917 pracował on w znanym zespole koncertowym maestro Pietuchowa, co wieczór zapełniającym cudownymi dźwiękami foyer⁸¹ przytulnego kinematografu „Czarodziejskie marzenia” w mieście Ekaterinodarze. Lecz wielki 1917 rok⁸², który zламаł karierę wielu ludzi, i Aleksandra Siemienowicza poprowadził nowymi drogami. Porzucił „Czarodziejskie marzenia” i zapyłoną gwieździastą

⁷⁶*nonparel* — drobna czcionka o stopniu pisma równym sześciu punktom typograficznemu. [przypis edytorski]

⁷⁷*wypadkowo* — przypadkowo. [przypis edytorski]

⁷⁸*Dama Pikowa* — opera Piotra Czajkowskiego z 1890 r. [przypis edytorski]

⁷⁹*régime* (fr.) — ustrój. [przypis edytorski]

⁸⁰*dudlić* (reg.) — grać, zwł. na instrumencie dętym. [przypis edytorski]

⁸¹*foyer* — pomieszczenie obok sali teatralnej, gdzie publiczność zbiera się podczas przerw w spektaklu. [przypis edytorski]

⁸²*wielki 1917 rok* — rok Rewolucji Październikowej. [przypis edytorski]

satynę w foyer i rzucił się w otwarte morze wojny i rewolucji, zamieniwszy flet na zabójczy mauzer. Długo rzucało go po falach, niejednokrotnie wyrzucając to na Krymie, to w Moskwie, to w Turkestanie, to nawet we Władywostoku. Potrzebna była właśnie rewolucja, ażeby w zupełności ujawnić Aleksandra Siemienowicza. Wyjaśniło się, że ten człowiek stanowczo jest wielki, i, rozumie się, nie jest dla niego miejscem odpowiednim foyer „Marzeń”. Nie wdając się w długie szczegóły, powiemy, że koniec 1927 i początek 1928 r. zastały Aleksandra Siemienowicza w Turkestanie, gdzie on, po pierwsze, redagował olbrzymią gazetę, a potem, jako miejscowy członek wyższej komisji gospodarczej, zasłynął swoimi zdumiewającymi pracami przy nawodnieniu kraju turkiestańskiego. W r. 1928 Rokk przybył do Moskwy i otrzymał w zupełności zasłużony odpoczynek. Wyższa komisja tej organizacji, której bilet z honorem nosił w kieszeni człowiek prowincjonalnie staromodny, oceniła go i mianowała na stanowisko spokojne i szaczone. Och! Och! Na nieszczęście republiki wrzący mózg Aleksandra Siemienowicza nie ugasł, w Moskwie Rokk zetknął się z wynalazkiem Piersikowa i w zajezdzie na Twerskiej „Czerwony Paryż” narodziła się u Aleksandra Siemienowicza idea, jak przy pomocy promienia Piersikowa odrodzić w przeciągu miesiąca kury w republice. Wysłuchano Rokka w komisji hodowli zwierząt, zgodzono się z nim i Rokk przyszedł z masywnym papierem do dziwaka zoologa.

Koncert nad szklannymi wodami i gajami i parkiem zbliżał się już ku końcowi, gdy naraz zaszło coś, co przerwało go znacznie wcześniej. Właśnie w Koncowkie psy, którym zgodnie z czasem należało już spać, wszczęły naraz trudne do zniesienia ujadanie, które stopniowo przeszło w ogólne męczące wycie. Wycie, potęgując się, poleciało przez pola i wyciu naraz odpowiedział potężny milionogłosy koncert żab w stawach. Wszystko to było tak przykre, że wydało się na chwilę, jakby zmierzchnęła tajemnicza czarodziejska noc.

Aleksander Siemienowicz przestał grać na flecie i wyszedł na werandę.

— Mania. Słyszysz? Ot, przekłete psy... Czego one, jak myślisz, się wściekają?

— Skąd ja mam wiedzieć? — odrzekła Mania, patrząc na księżyc.

— Wiesz, Manieczka, pójdziemy, popatrzymy na jajeczka — zaproponował Aleksander Siemienowicz.

— Jak Boga kocham, Aleksander Siemienowicz, tyś zupełnie obłądu dostał ze swoimi jajeczkami i kurami. Odpocznij cokolwiek!

— Nie, Manieczka, pójdziemy.

W oranżerii płonęła jaskrawa kula. Przyszła i Dunia z płonącą twarzą i błyszczącymi oczyma. Aleksander Siemienowicz delikatnie otworzył szklą kontrolującą i wszyscy zaczęli zaglądać wewnątrz kamer. Na białej azbestowej podłodze leżały prawidłowymi szeregami poznaczone plamami jaskrawoczerwone jajka, w kamerach było głucho... a kula w górze o 15.000 świec cicho syczała...

— Eh, wywiodej ja kurczęta! — z entuzjazmem mówił Aleksander Siemienowicz, zaglądając to z boku przez otwory kontrolujące, to z góry, przez szerokie otwory wentylacyjne: — oto zobaczcie... Co? Nie wywiodej?...

— A wy wiecie, Aleksander Siemienowicz — rzekła Dunia z uśmiechem: chłopci w Koncowkie mówili, że wy jesteście antychrystem. Mówią, że wasze jaja diabelskie. Grzech maszyną wywodzić. Zabić was chcieli.

Aleksander Siemienowicz drgnął i odwrócił się ku żonie. Twarz jego pożółkła.

— No, co wy powiecie? Oto naród! No, co wy zrobicie z takim narodem? Co? Manieczka, trzeba będzie zebranie im urządzić... Zawezwę jutro z powiatu robotników. Sam do nich wygłoszę mowę. Trzeba będzie w ogóle tu popracować... A to ci jakiś niedźwiedzi zakątek...

— Ciemnota — mówił wartownik, rozciągając się na swoim szynelu⁸³ przy drzwiach oranżerii.

Następny dzień zaznaczył się najdziwniejszymi i wprost nieobjaśnionymi wypadkami. Rano, przy pierwszym blasku słońca, gaje, które witały zazwyczaj światłość dzienną niemilkącym i potężnym szczebiotaniem ptaków, powitały ją pełnym milczeniem. Było to zauważone stanowczo przez wszystkich. Zupełnie jak przed burzą. Żadnej jednak burzy nawet i widać nie było. Rozmowy w sowchozie przybrały dziwny i dwuznaczny dla

⁸³szynel — rodzaj męskiego płaszczka, noszony przez rosyjskich i radzieckich żołnierzy oraz urzędników. [przypis edytorski]

Aleksandra Siemienowicza odcień i w szczególności dlatego, że według słów diadi, przewiskiem Kozi Gardziel, znanego plotkarza i mędrca z Koncowki, stało się wiadomym, że jakoby wszystkie ptaki zebrały się na łąkach i o świcie uciekły gdzieś z Szeremietiewa precz, na północ, co było po prostu głupie. Aleksander Siemienowicz zdenerwował się bardzo i cały dzień stracił na to, ażeby porozumieć się telefonicznie z miastem Greczewką. Stamtąd obiecali Aleksandrowi Siemienowiczowi przysłać za dwa dni mówców na dwa tematy: sytuacja międzynarodowa i kwestia Dobrokura.

Wieczór również nie był bez niespodzianek. Jeżeli rankiem zamilkły gaje, wykazując zupełnie wyraźnie, jak podejrzenie — nieprzyjemną jest cisza wśród drzew, jeżeli w południe uciekły gdzieś wróble z podwórza sowchozu, to pod wieczór umilkł staw w Szeremietiewce. Było to w istocie zdumiewające, gdyż wszystkim w okolicy na czterdzieści wiorst⁸⁴ było świetnie znane znakomite rechotanie żab szeremietiewskich. A teraz zupełnie jakby wymarły. Od stawu nie dobiegał ani jeden głos i bezdźwięcznie stała osoba. Należy przyznać, że Aleksander Siemienowicz ostatecznie się zdenerwował. O tych zajściach zaczęły rozprawiać, i to w sposób najbardziej nieprzyjemny, to jest za plecami Aleksandra Siemienowicza.

— Rzeczywiście, to dziwne — rzekł przy obiedzie Aleksander Siemienowicz do żony — nie mogę zrozumieć, dlaczego tym ptakom spodobało się ulecieć?

— A skądże ja mam wiedzieć? — odpowiedziała Mania: być może przed twoim promieniem?

— No, z ciebie, Mania, najzwyczajniejszy głuptas — odpowiedział Aleksander Siemienowicz, rzucając łyżkę — tyś — jak chłopci. Co ma z tym wspólnego promień?

— A ja nie wiem. Daj mi święty spokój.

Wieczorem zaszła trzecia niespodzianka — znów zaczęły wyc psy w Koncowce i jeszcze jak! Nad zalanymi światłem księżycą polami panował nieprzerwywny jęk, złowieszcze tęskne jęczenia.

Wynagrodził sobie cokolwiek Aleksander Siemienowicz jeszcze niespodzianką, lecz już przyjemną, a mianowicie w oranżerii. W kamerach dało się słyszeć nieustanne stukanie w czerwonych jajach. Toki... toki... toki... toki.. stukalo to w jednym, to w drugim, to w trzecim jajku.

Stuk w jajkach był stukiem tryumfalnym dla Aleksandra Siemienowicza. Natychmiast zostały zapomniane dziwne wypadki w gaju i na stawie. Zeszli się wszyscy w oranżerii: i Mania, i Dunia, i stróż, i wartownik, który zostawił karabin przy drzwiach.

— No, co? Co wy powiecie? — zwycięsko dopytywał się Aleksander Siemienowicz. Wszyscy z ciekawością przykładali uszy do drzwiczek pierwszej kamery: to one dziobami stukają, kurczęta — ciągnął dalej, promieniejąc, Aleksander Siemienowicz: nie wywiode kurczątek, powiecie? Nie, drodzy moi. — I z nadmiaru wrażeń poklepał wartownika po ramieniu. — Wywiode takie, że aż krzykniecie. Teraz tylko bacznie pilnować trzeba — dodał surowo: — ledwie tylko zaczną się wykluwać, zaraz mi dacie znać.

— Dobrze — odrzekli chórem stróż, Dunia i wartownik.

Toki.. toki... toki... kipiało to w jednym, to w drugim jajku pierwszej kamery. Rzeczywiście, obraz w oczach prawie rodzącego się nowego życia w cienkiej przeświecającej skorupce był o tyle ciekawy, że całe towarzystwo jeszcze długo przesiedziało na przewróconych pustych skrzyniach, patrząc, jak w zagadkowym zmierzchającym się świetle dojrzewały malinowe jaja. Rozeszli się na spoczynek dość późno, kiedy nad sowchozem i okolicami roztaczała się zielonkawa noc. Była ona zagadkową i nawet, można powiedzieć, straszną, prawdopodobnie dlatego, że naruszało zupełne jej milczenie zaczynające się bez najmniejszego powodu najżałośliwsze i przejmujące wycie psów w Koncowce. Dlaczego się wściekały przekłete psy — zupełnie nie wiadomo.

Rankiem oczekiwała Aleksandra Siemienowicza nieprzyjemność. Wartownik był krańcowo skonfundowany⁸⁵, ręce przykładał do serca, zaklinał się i przysięgał, że nie spał, że nic nie zauważył.

— Niezrozumiała sprawa — zapewnił wartownik — jam tu nic nie winien, towarzysz Rokk⁸⁶.

⁸⁴wiorsta — daw. rosyjska miara długości, 1,0668 km. [przypis edytorski]

⁸⁵skonfundowany (daw.) — zakłopotany, zawstydzony. [przypis edytorski]

⁸⁶towarzysz Rokk — rusycyzm: mianownik użyty w roli wołacza. [przypis edytorski]

— Dziękuję wam, i z całej duszy wdzięczny jestem — wymyślał mu Aleksander Siemienowicz: cóż wy, towarzyszu, myślicie? Na co was tu postawili? Patrząc. Więc wy mi powiedzcie, gdzie się one podziały? Wszak wykluły się one? Znaczą się, uciekły. Znaczą się, pozostawiliście drzwi otwarte i sami poszliście sobie. Ażeby były mi kurczęta.

— Nie mam gdzie chodzić. Cóż to, ja swoich obowiązków nie znam — obraził się wreszcie rycerz: cóż wy mi wymawiacie bez powodu, towarzyszu Rokk!

— Gdzie się więc one podziały?

— A i skąd mam wiedzieć — wściekł się w końcu rycerz — cóż ja je dopilnuję? Na co jestem postawiony. Patrząc, ażeby kamery kto nie ukradł, ja też i wypełniam swój obowiązek. Oto macie kamery. A łapać wasze kurczęta nie jestem obowiązany według prawa. Kto tam wie, jakie to kurczęta u was się wyklują, być może na rowerze ich nie dopędzisz!

Aleksander Siemienowicz cokolwiek zaciął się, pomruczał jeszcze coś i wpadł w stan zdumienia. Sprawa cała w samej rzeczy była dziwna. W pierwszej kamerze, którą naładowano wcześniej od innych, dwa jajka, umieszczone u samej podstawy promienia, okazały się rozbitymi. I jedno z nich nawet odtoczyło się na bok. Skorupka przewracała się na azbestowej podłodze w promieniu.

— Diabli ich wiedzą — mrucał Aleksander Siemienowicz — i okna zamknięte, nie przez dach przecież uleciały!

Zadarł głowę do góry i popatrzał tam, gdzie w szklanej oprawie dachu było kilka szerokich dziur.

— Co wy, Aleksander Siemienowiczu — zdumiała się wielce Dunia — będą tam wam kurczęta latać. One tu są gdziekolwiek... cip... cip... cip... cip... — zaczęła wołać i zaglądać do kątów oranżerii, gdzie stały zakurzone wazon-y od kwiatów, jakieś deski i rupiecie. Lecz żadne kurczęta znikąd się nie odezwały.

Cały skład służby przez dwie godziny biegał po podwórzu sochwozu, poszukując zmyslnych kurcząt, i nigdzie nic nie znalazł. Dzień minął w ostatecznym podnieceniu. Warta przy kamerach została powiększona jeszcze przez stróża i temu wydane zostało najsurowsze polecenie co kwadrans zaglądać przez okna kamer i, byle co, wołać Aleksandra Siemienowicza. Wartownik siedział nachmurzony przy drzwiach, trzymając karabin między kolanami. Aleksander Siemienowicz tak był pochłonięty kłopotami, że dopiero o godz. drugiej jadł obiad. Po obiedzie przespał się godzinkę w chłodnym cieniu na byłej otomance Szeremietiewa, napił się sowchozowego kwasu cukrowego, poszedł do oranżerii i przekonał się, że teraz tam wszystko jest w zupełnym porządku. Starzec — stróż leżał brzuchem na rogoży⁸⁷ i mrugając patrzył przez szkło kontrolujące pierwszej kamery. Wartownik czuwał, nie odchodząc od drzwi.

Lecz były i nowości: jajka w trzeciej kamerze, naładowane później od innych, zaczęły jakoś cmoktać i cokać, jakby wewnątrz nich ktoś tkął.

— Uch, dojrzewają — rzekł Aleksander Siemienowicz — ot to dojrzewają, teraz widzę. Widziałeś? — zwrócił się do stróża.

— Tak, rzecz godna uwagi — odpowiedział ten, kiwając głową i zupełnie dwuznacznym tonem.

Aleksander Siemienowicz posiedział trochę przy kamerach, lecz przy nim nic się nie wykluło, wstał z kucek, wyprostował się i oznajmił, że z folwarku nigdzie nie odchodzi, a tylko przejdzie do stawu wykąpać się i żeby go, w razie czegoś, natychmiast zawezwano. Pobiegł do pałacu do sypialni, gdzie stały dwa wąskie łóżka sprężynowe ze zmiętoszoną pościelą, i na podłodze nawalone były stosy zielonych jabłek i góry prosa, przygotowanego na pokarm dla przyszłych kurcząt, uzbroił się w prześcieradło włochate, i, po krótkim namyśle, zabrał z sobą i flet na to, ażeby korzystając z wolnego czasu pograć nad zwierciadlaną wodą. Rześko wybiegł z pałacu, przeciął podwórze sochwozu i przez aleję wierzbową skierował się do stawu. Rześko szedł Rokk, wymachując prześcieradłem i trzymając flet pod pachą. Niebo paliło upałem przez wierzby i ciało tęskniło i prosiło się do wody. Po prawej ręce Rokka zaczęła się gęstwina łopuchów, w którą on, przechodząc, splunął. I natychmiast w głębinach rozłożystej płataniny ich dał się słyszeć szmer, jakby ktoś włócił belkę. Poczujemy mimowolne ssanie w sercu, Aleksander Siemienowicz

⁸⁷ *rogoża* (daw.) — mata upleciona z sitowia bądź lyka. [przypis edytorski]

odwrócił głowę w stronę zarośli i popatrzał ze zdumieniem. Staw już od dwóch dni nie odzywał się żadnymi dźwiękami. Szmer ucichł, przez powierzchnię łopuchów błysnęła nęcąco zwierciadło stawu i szary dach łazienki. Kilka łątek⁸⁸ mignęło przed Aleksandrem Siemienowiczem. Chciał już zawrócić do drewnianych mostków, gdy naraz szelest w zieleni powtórzył się i przyłączyło się do niego krótkie syczenie, jakby wyciekała oliwa i para z parowozu. Aleksander Siemienowicz zaczął nasłuchiwać bacznie i począł wpatrywać się w głuchą ścianę zaśmieconych zarośli.

— Aleksandrze Siemienowiczu — rozległ się w tejże chwili głos żony Rokka, i biały jej kaftanik mignął, skrył się, lecz znów — mignął w malinach: poczekaj, pójdę też do kąpieli.

Żona podążała do stawu, lecz Aleksander Siemienowicz nic jej nie odpowiedział, cały przykuty do łopuchów. Szarawa i oliwkowa belka zaczęła podnosić się z ich gęstwiny, rosnąc w oczach. Jakieś mokre żółtawe plamy, jak się wydało Aleksandrowi Siemienowiczowi, pstrzyły belkę. Zaczęła wyciągać się, wyginając i poruszając się, i wyciągnęła się tak wysoko, że przewyższyła niziutką pokręconą wierzbę... Potem szczyt belki załamał się, cokolwiek pochylił i nad Aleksandrem Siemienowiczem okazało się coś przypominającego wysokością moskiewski słup elektryczny. Lecz tylko to coś było trzykrotnie grubsze od słupa, i znacznie piękniejsze od niego, dzięki tatuowanej łusce. Nic jeszcze nie rozumiejąc, lecz już drętwiejąc, Aleksander Siemienowicz spojrział na górę straszliwego słupa i serce jego zatrzymało na kilka sekund swoje bicie. Wydało mu się, że mróz zapanował nagle w dzień sierpniowy, a przed oczami zapanował taki zmierzch, zupełnie jakby patrzył na słońce przez letnie spodnie.

Na górnym końcu belki okazała się głowa. Była spłaszczona, zaostzona i ozdobiona żółtą okrągłą plamą na tle oliwkowym. Pozbawione powiek, rozwarłe, lodowate i wąskie oczy siedziały na szczycie głowy i w oczach tych błyszczała nigdy niewidziana nienawiść. Głowa zrobiła taki ruch, zupełnie jakby chwytala powietrze, cały słup wciągnął się między łopuchy, i tylko jedne oczy pozostały i, bez zmrużenia, patrzyły na Aleksandra Siemienowicza. Ten, okryty lepkiem potem, wygłosił cztery słowa, zupełnie nieprawdopodobne i wywołane doprowadzającym do szału przerażeniem. Na tyle już cudne były te oczy między liśćmi.

— Co to za żarty...

Przypomniało mu się potem, że fakirzy⁸⁹... tak... tak... Indie... pleciony koszyk i obrzek... Zaklinają...

Głowa znów się wzniosła i zaczął wychodzić i tułów. Aleksander Siemienowicz podniósł flet do ust, ochryple pisał i zagrał, co chwila się dławiąc, walc z *Eugeniusza Oneginą*⁹⁰. Oczy w zieleni natychmiast zapłonęły nieubłaganą nienawiścią dla tej opery.

— Coś ty oszalał, że grasz na upale? — dał się słyszeć wesoły głos Mani, i gdzieś brzeżkiem oka z prawej strony schwytał Aleksander Siemienowicz białą plamę.

Potem przeraźliwy pisk przeniknął cały sowchoz, rozrósł się i wznosił, a walc zaskakał, jak ze złamaną nogą. Głowa z zieleni szarpnęła się naprzód, oczy jej porzuciły Aleksandra Siemienowicza, zwalniając duszę jego na pokutę. Żmija przypuszczalnie długości piętnastu arszynów⁹¹ i grubości człowieka, jak sprężyna, wyskoczyła z łopuchów. Tuman kurzu trysnął z drogi i walc się skończył. Żmija machnęła obok zarządzającego sowchozem wprost tam, gdzie był biały kaftanik, na drodze Rokk widział zupełnie wyraźnie: Mania zrobiła się żółto-biała i jej długie włosy, jakby druciane, podniosły się na pół arszyna nad głową. Żmija w oczach Rokka, rozwarłszy na mgnienie paszczę, z której wynurzyło się coś podobnego do widel, schwytała zębami Manię, upadającą w pył, za ramię, tak że podniosła ją na arszyn nad ziemię. Wtedy Mania powtórzyła ostry przedśmiertny krzyk. Żmija wykręciła się jak pięciosążniowa śruba, ogon jej wznosił wir powietrzny, i zaczęła dusić Manię. Ta nie wydała już ani jednego dźwięku i tylko Rokk słyszał, jak pękały jej kości. Wysoko nad ziemią zakołysała się głowa Mani, czule przytulona do policzka żmii. Z ust Mani trysnęła krew, wyskoczyła złamana ręka i spod paznokci trysnęły strumyczki

Śmierć, Potwór

⁸⁸łotka — zielonkawy lub niebieskawy owad żyjący przy brzegu wód. [przypis edytorski]

⁸⁹fakir — indyjski asceta. [przypis edytorski]

⁹⁰Eugeniusz Onegin — opera Piotra Czajkowskiego z 1879 r., o libretcie opartym na poemacie Aleksandra Puszkina pod tym samym tytułem. [przypis edytorski]

⁹¹arszyn — daw. rosyjska miara długości, wynosząca ok. 0,75 m. [przypis edytorski]

krwi. Potem żmija, rozwarłszy szczęki, rozdziawiła paszczę i od razu nadziała swą głowę na głowę Mani i zaczęła wsuwać ją na nią, jak rękawiczkę na palec. Od żmii na wszystkie strony bił taki gorący oddech, że dotknął się on i twarzy Rokka, a ogon omal że nie zmiotł go z drogi w żący kurz. Oto tu właśnie Rokk i posiwał. Z początku lewa, a potem i prawa połowa jego czarnej jak but głowy okryła się srebrem. W śmiertelnych mdłościach oderwał się wreszcie od drogi, i nic i nikogo nie widząc, ogłuszając okolice dziłkim wyciem, poczał uciekać...

ROZDZIAŁ IX. ŻYWA KASZA

Agent państwowego urzędu politycznego na stacji Dugino, Szczukin, był bardzo odważnym człowiekiem. W zamyśleniu rzekł do swego kolegi, rudego Polajtisa:

— No, cóż, pojedziemy. Co?... Dawaj motocykl — potem milczał przez chwilę i dodał, zwracając się do człowieka, siedzącego na ławce: połoście ten flet.

Lecz siwy, trzęsący się człowiek w lokalu dugińskiego GPU, fletu nie położył, a zapłakał i zabeczał. Wtedy Szczukin i Polajtis zrozumieli, że flet trzeba wyjąć. Palce przyschły do niego. Szczukin, odznaczający się olbrzymią, prawie atletyczną siłą, poczał palec za palec odginać i odgiał wszystkie. Wtedy flet położyli na stole.

Było to wczesnym słonecznym rankiem następnego po śmierci Mani dnia.

— Wy pojedziecie z nami — rzekł Szczukin, zwracając się do Aleksandra Siemienowicza — pokażecie nam, gdzie i co. — Lecz Rokk w przerażeniu odsunął się od niego i zakrył się rękoma, jak przed straszliwym widziadłem.

— Trzeba pokazać — dodał surowo Polajtis.

— Nie, zostaw go. Widzisz przecież, człowiek nie jest przy zdrowych zmysłach.

— Wyślijcie mnie do Moskwy — poprosił z płaczem Aleksander Siemienowicz.

— Czyż wy zupełnie nie wróćcie do sowchozu?

Lecz Rokk zamiast odpowiedzi zaslonił się znów rękoma i przerażenie popłynęło z jego oczu.

— No, dobrze — zdecydował Szczukin: wy rzeczywiście nie macie sił... Widzę to. Zaraz pójdzie kurierski pociąg, to jedźcie nim.

Potem Szczukin z Polajtisem, podczas gdy stróż stacyjny poił Aleksandra Siemienowicza wodą i ten szczękał zębami o niebieski wyszczerbiony kubek, odbyli naradę. Polajtis przypuszczał, że w ogóle nic z tego nie było, a po prostu Rokk jest umysłowo chory i miał straszliwe halucynacje. Szczukin zaś więcej skłaniał się ku wnioskowi, że z m. Graczewki, w którym obecnie gościł cyrk wędrowny, uciekł *boa constrictor*⁹². Posłyszawszy ich pełen powątpiewania szept, Rokk wstał. Przyszedł cokolwiek do siebie i rzekł, wyciągając ręce, jak prorok biblijny:

— Słuchajcie mnie. Słuchajcie. Czemuż wy mi nie wierzycie? Ona była. Gdzież jest moja żona?

Szczukin stał się milczącym i poważnym i natychmiast nadał do Graczewki jakąś depeszę. Trzeci agent, na skutek polecenia Szczukina, nieodstępnie znajdował się przy Aleksandrze Siemienowiczu i winien był towarzyszyć mu do Moskwy. Szczukin zaś z Polajtisem poczęli szykować się do wyprawy. Mieli wszystkiego tylko jeden rewolwer elektryczny, lecz i to już była dobra obrona. Pięćdziesięciopięciopięciorozłowy model 27. roku, duma francuskiej techniki dla bliskiego obstrzału, bił wszystkiego na sto kroków, lecz dawał pole o 2 metrach w średnicy i w tym polu zabijał wszystko, co żyło, na miejscu. Chybić było bardzo trudno. Szczukin nadział wspaniałą elektryczną zabawkę, a Polajtis zwykły 25-strzałowy ręczny kulomociok, wzięli zapasowo wstęgi z nabojami i na jednym motocyklu, po porannej rosie i chłodku, pomknęli szosą do sowchozu. Motocykl przebiegł 20 wiorst, dzielących stację od sowchozu w kwadrans (Rokk szedł całą noc, coraz kryjąc się, w atakach strachu, w przydrożnej trawie), i kiedy słońce zaczęło porządnie przypiekać, na pagórku, pod którym wiła się rzeczka Top', wyjrzał cukrowy pałac z kolumnami w zieleni. Martwa cisza panowała wokoło. Przy samym dojeździe do sowchozu agenci minęli włóścianina na podwodzie. Włókł się, nie spiesząc, obładowany jakimis workami, i wkrótce pozostał w tyle. Motocykl przebiegł przez most i Polajtis zarzyczał na trąbę, ażeby wywołać kogokolwiek. Lecz nikt i nigdzie nie odezwał się, z wyjątkiem odległych

⁹²*boa constrictor* (łac.) — boa dusiciel. [przypis edytorski]

rozwścieczonych psów w Koncowce. Motocykl, zwalniając biegu, zbliżył się do bramy z pozieleniałymi lwami. Zakurzeni agenci w żółtych getrach zeskoczyli, przywiązali łańcuszkiem z kłódką do sztachet maszynę i weszli na podwórze. Zdumiała ich cisza.

— Hej, jest tu kto! — zawołał głośno Szczukin.

Lecz nikt się nie odezwał na jego bas. Agenci obesli podwórze wokoło, dziwiąc się coraz bardziej. Polajtis nachmurzył się. Szczukin zaczął patrzeć poważnie, coraz bardziej marszcząc jasne brwi. Zajrzeli przez zamknięte okno do kuchni i zobaczyli, że tam nikogo nie ma, lecz cała podłoga usiana była białymi szczątkami naczyń.

— Wiesz ty, że rzeczywiście u nich coś się stało. Teraz widzę. Katastrofa — mówił Polajtis.

— Hej, jest tam kto! Hej! — krzyknął Szczukin, lecz odpowiadało mu tylko echo pod stropem kuchni.

— Diabli ich wiedzą! — mruczał Szczukin: Przecież nie mogła ich pożreć wszystkich od razu. Albo uciekli. Idziemy do domu.

Drzwi do pałacu z werandą kolumnową otwarte były na roścież i panowały w nim zupełne pustki. Agenci przeszli nawet na strych, stukali i otwierali wszystkie drzwi, lecz nic stanowczego nie dowiedzieli się i przez zamarły ganek znów wyszli na podwórze.

— Obejdziemy wokoło. Do oranżerii — wydał polecenie Szczukin — wszystko przeszkujemy, potem można będzie stąd zatelefonować.

Wyłożoną ceglami drogą agenci poszli, omijając klomby, na tylne podwórze, przecięli je i zobaczyli błyszczące szkła oranżerii.

— Poczekaj-no — zauważył szeptem Szczukin i odpiął od pasa rewolwer. Polajtis stał się czujnym i zdjął kulomociok. Dziwny i bardzo syczący dźwięk rozległ się w oranżerii i gdzieś za nią. Podobne to było do tego, że gdzieś syczy parowóz. *Zaw-zaw-zaw-zaw... s-s-s-s...* syczała oranżeria.

— A, no więc ostrożnie — szepnął Szczukin i, starając się nie stukać obcasami, agenci przysunęli się do samych szyb i zajrzeli do oranżerii.

Natychmiast Polajtis cofnął się w tył i twarz jego zbladła. Szczukin otworzył usta i zamarł z rewolwerem w ręku..

Cała oranżeria żyła jak robaczywa kasza. Wijąc się i zwijając w kłęby, sycząc i rozkręcając, macając i kołyszając głowami, po podłodze oranżerii pęzały olbrzymie żmije. Rozbite skorupki przewalały się po podłodze i chrzęściły pod ich ciałami. W górze blado płonęła olbrzymiej mocy kula elektryczna i od niej całe wnętrze oranżerii oświetlone było straszliwym kinematograficznym światłem. Na podłodze sterczały trzy ciemne, zupełnie jakby fotograficzne olbrzymie skrzynki, dwie z nich, zsunięte i przekrzywione, zgasły, a w trzecim płonęła niewielka ciemnomalinowa plama światła. Żmije wszelkich rozmiarów pęzały po przewodnikach, podnosiły się po ramach okiennych, wylażyły przez otwory w dachu. Na samej kuli elektrycznej wisiała zupełnie czarna, plamista żmija długości kilku arszynów i głowa jej chwiała się przy kuli jak wahadło. Jakieś grzechotki brzęczały w syczeniu, z oranżerii rozchodził się jakiś dziwny, zupełnie jakby ze stawu, zapach. I jeszcze niewyraźnie dojrzeli agenci stopy białych jaj, przewracających się w zakurzonych kątach, i dziwnego olbrzymiego ptaka, leżącego nieruchomo przy kamerze, i trupa człowieka w szarym przy drzwiach, obok karabinu.

— W tył — krzyknął Szczukin i zaczął cofać się, lewą ręką odsuwając Polajtisa i prawą podnosząc rewolwer. Zdążył wystrzelić dziewięć razy i wyrzucić około oranżerii zielonkawą błyskawicę. Dźwięk strasznie się spotęgował i w odpowiedzi na strzelaninę Szczukina cała oranżeria wpadła w szalony ruch, i płaskie głowy zamigały we wszystkich otworach. Grom natychmiast zaczął skakać po całym sowchozie i grać odbłyskami po ścianach. Czach-czach-tach — strzelał Polajtis, cofając się tyłem. Dziwny, czterolapy szelest dał się słyszeć za plecami i Polajtis nagle straszliwie krzyknął, padając na wznak. Stworzenie, na wykręconych łapach, brązowo-zielonej barwy, z olbrzymią ostrą mordą, z grzebieniastym ogonem, podobne do straszliwych rozmiarów jaszczurki, wytoczyło się z za rogu szopy i z wściekłością przegryzłszy nogę Polajtisowi, powaliło go na ziemię.

— Na pomoc! — krzyknął Polajtis, i natychmiast lewa ręka jego wpadła do paszczy i trzasnęła, prawą ręką, na próżno próbując podnieść ją, pociągnął rewolwerem po ziemi. Szczukin odwrócił się i rzucił się na pomoc. Zdążył raz wystrzelić, lecz silnie wziął w bok, dlatego że obawiał się zabić kolegę. Po raz drugi wystrzelił w stronę oranżerii, dlatego że

stamtąd wśród niewielkich paszczy żmij wysunęła się jedna olbrzymia, oliwkowa, i cielsko wyskoczyło wprost w jego kierunku. Wystrzałem tym zabił olbrzymią żmiję i znów, skacząc i kręcąc się obok Polajtisa, na wpół martwego już w paszczy krokodyla, wybrał miejsce, gdzie by wystrzelić, ażeby zabić gada, nie tknąwszy agenta. W końcu udało mu się to. Z elektrowolweru trzasnęło dwa razy, oświetliwszy wszystko wokół zielonkawym światłem, i krokodyl, podskoczywszy, wyciągnął się, zeszywniał, i wypuścił Polajtisa. Płynęła temuż krew z rękawa, ciekła z ust, i opierając się na prawej ręce, ciągnął złamaną lewą nogę. Oczy jego gasły.

— Szczukin... uciekaj — wyjęczał z łkaniem.

Szczukin wystrzelił kilkakrotnie w kierunku oranżerii i z niej wypadło kilka szyb. Lecz olbrzymia sprężyna, oliwkowa i giętka, wyskoczyła z tyłu z okienka piwnicznego, prześlizgnęła się przez podwórze, zajmując je całe swym pięciosążniowym ciałem, i błyskawicznie otoczyła nogi Szczukina. Rzuciło go w dół na ziemię i błyszczący rewolwer odleciał w bok. Szczukin krzyknął głośno, potem zaczął dusić się, potem pierścienie spowiły go zupełnie, oprócz głowy. Pierścień przesunął się raz po głowie jego, zdzierając z niej skalp, i głowa ta trzasnęła. Więcej w sowchozie nie było słychać ani jednego wystrzału. Wszystko stłumił syczący, zagłuszający wszystko dźwięk. I w odpowiedzi mu bardzo daleko po wietrze dobiegało z Koncowki wycie, lecz teraz już trudno było rozróżnić, czyje to wycie, psie czy ludzkie.

ROZDZIAŁ X. KATASTROFA

W nocnej redakcji gazety „Izwestia” jasno płonęły lampy i tęgi redaktor, łamiący numer, na obitym blachą stole łamał drugą kolumnę z depezbami „Po związku Republik”. Jedna szpalta wpadła mu w oczy, wpatrzył się w nią przez binokle i roześmiał się, zwołał wokół siebie korektorów z korektami i metrampaża⁹³ i wszystkim pokazał tę szpalte. Na wąskim pasku papieru wilgotnego było wydrukowane:

„Graczełka, smoleńskiej guberni. W powiecie ukazała się kura wielkości konia i wierzga jak koń. Zamiast ogona posiada burżuazyjne damskie pióra”.

Zecerzy śmieli się strasznie.

— Za moich czasów — przemówił łamiący numer, śmiejąc się soczyście — kiedy pracowałem u Wani Sytina w „Ruskim Słowie”, ludzie upijali się do słoń. To prawda. A teraz, znaczy się, do strusi.

Zecerzy śmieli się.

— A przecież, prawda, struś — rzekł metrampaż — cóż, wstawić, Iwanie Bonifatiewiczu.

— A cóżes ty, zgłupiałeś — odpowiedział łamiący numer — dziwię się, jak to sekretarz przepuścił — po prostu pijana depesza.

— Świętowali tam widać, to pewne — zgodzili się zecerzy i metrampaż sprzątnął ze stołu wiadomość o strusiu.

Dlatego też „Izwestia” wyszły następnego dnia, zawierając, jak zwykle, masę ciekawego materiału, lecz bez żadnych szczególnych napomknień o graczewskim strusiu. Prywat-docent Iwanow, akuratnie czytający „Izwestia”, zwinął w swoim gabinecie arkusz, ziewnął, rzekł: nic nie ma ciekawego — i zaczął wkładać biały fartuch. Po pewnym czasie zapłonęła w jego gabinecie lampka i zaczęły kwakać żaby. W gabinecie zaś Piersikowa panował rejwach. Przestraszony Pankrat stał wyprostowany na baczność.

— Zrozumiałem... słucham — mówił.

Piersikow doręczył mu zapieczętowaną lakiem kopertę i rzekł:

— Pojedziesz prosto do oddziału hodowli zwierząt do tego zarządzającego Ptachy i powiesz mu wprost, że jest — swinią. Powiedz, że tak, ja, profesor Piersikow, powiedziałem. I kopertę mu oddaj.

„Ładna sprawa”... — pomyślał błady Pankrat i wyszedł z kopertą.

Piersikow szalał.

— To diabli wiedzą co takiego — narzekał, spacerując po gabinecie i zacierając ręce w rękawiczkach — to niesłychane znęcanie się nade mną i nad zoologią. Te przekłete jaja kurze wiozą stosami, a ja od 2 miesięcy nie mogę wywalczyć tego, co jest niezbędne.

⁹³metrampaż (z fr. *mettre en page*) — pracownik drukarni układający tekst na stronie. [przypis edytorski]

Zupełnie jakby do Ameryki było daleko! Wieczny bezład, wieczny nieporządek — zaczął liczyć na palcach: złowienie... no, dziesięć dni najwyżej, no, dobrze — piętnaście... no, dobrze, dwadzieścia i przelot dwa dni, z Londynu do Berlina dzieli... Z Berlina do nas sześć godzin... jakiś trudny do opisanego nieporządek...

Wściekle rzucił się do telefonu i zaczął gdzieś dzwonić.

W gabinecie jego wszystko było przygotowane do jakichś tajemniczych i niebezpiecznych doświadczeń, leżały pasma naciętego papieru dla oklejenia drzwi, leżały hełmy nurków z rurkami ratunkowymi i kilka balonów, błyszczących jak rtęć, z etykietą „dobrochim”, „nie dotykać się” i rysunkiem czaszki ze skrzyżowanymi kośćmi.

Potrzeba było co najmniej trzech godzin, ażeby profesor uspokoił się i przystąpił do drobnych prac. Tak i zrobił. W instytucie pracował do jedenastej godziny w nocy, i dlatego o niczym nie wiedział, co się dzieje za kremowymi ścianami. Ani bezsensowna pogłoska, która dobiegła do Moskwy o jakichś żmijach, ani dziwna wykrzykiwana depesza gazety wieczornej pozostały mu nieznane, dlatego że docent Iwanow był w teatrze Artystycznym na *Fiodorze Iwanowiczu*, i znaczy się, nie miał kto zakomunikować tą nowość profesorowi.

Piersikow około północy przyjechał na Preczystienkę i położył się spać, przeczytawszy jeszcze na noc w łóżku jakiś artykuł angielski w piśmie „Wiadomości Zoologiczne”, otrzymanym z Londynu. Spał, i spała cała kręcąca się do późnej nocy Moskwa, i nie spał tylko olbrzymi szary gmach na ul. Twerskiej, w podwórzu, gdzie strasznie huczały, wstrząsając całym gmachem, maszyny rotacyjne „Izwestii”. W gabinecie łamiącego numer panował nieprawdopodobny rejwach i zamieszanie. Tenże zupełnie wściekły, z czerwonymi oczyma, miotał się, nie wiedząc co robić, i odsyłał wszystkich do diablej matki. Metrampaż chodził za nim, i rozsiewając zapachy alkoholu, mówił:

— No cóż, Iwan Bonifatiewicz, nieszczęście, niechaj jutro rano wydają dodatek nadzwyczajny. Nie będziemy przecież numeru z maszyny zdejmować!

Zecerzy nie rozeszli się do domów, a chodzili gromadnie, zbierali się wszyscy razem i odczytywali depesze, które szły całą noc bez przerwy, co kwadrans, stając się coraz potworniejszymi i dziwniejszymi. Szpiczasty kapelusz Alfreda Brońskiego migał w oślepiającym różowym świetle, zalewającym drukarnię, i mechaniczny grubas skrzypiał i kuśtykał, pokazując się to tu, to tam. Przy wejściu trzaskały drzwi i całą noc zjawiali się reporterzy. Wszystkie 12 telefonów drukarni dzwoniło bez przerwy i stacja prawie że mechanicznie odpowiadała na zagadkowe sygnały „zajęte”, „zajęte”, i na stacji przed nieśpiącymi telefonistkami śpiewały i śpiewały trąbki sygnałowe...

Zecerzy otoczyli mechanicznego grubasa i kapitan dalekiej żeglugi mówił im:

— Aeroplany z gazem trzeba będzie posłać!

— Nie inaczej — odpowiadali zecerzy — wszak to cóż takiego. — Potem straszliwe macierzyste wymysły przetaczały się w powietrzu i czyjś piskliwy głos krzyczał:

— Tego Piersikowa rozstrzelać trzeba.

— Co ma z tym Piersikow — odpowiadali z tłumem — tego sukinsyna w sowchozie — ot kogo rozstrzelać.

— Ochronę trzeba było postawić — wykrzykiwał ktoś.

— Tak, a być może to wcale i nie jajka.

Cały gmach trząsał się i huczał od kół rotacyjnych i stwarzało się takie wrażenie, że szary monotonny gmach kołysany jest przez pożar elektryczny.

Wschodzący dzień nie wstrzymał go. Przeciwnie, tylko spotęgował, chociaż i elektryczność zgasła. Motocykle jeden za drugim wtaczały się na asfaltowe podwórze, na zmianę z samochodami. Cała Moskwa wstała i białe arkusze gazety przyodziały ją jak ptaki. Arkusze sypały się i szeleściły w rękach wszystkich, i gazeciarsom o godzinie jedenastej rano zabrakło numerów, pomimo że „Izwestia” wychodziły w tym miesiącu w nakładzie półtora miliona egzemplarzy. Profesor Piersikow wyjechał z Preczystienki autobusem i przybył do instytutu. Tam oczekiwała go nowość. W westybulu stały akuratnie obite metalowymi pasmami drewniane skrzynki, w liczbie trzech sztuk, upstrzone zagranicznymi naklejkami w języku niemieckim i nad nimi panował jeden ruski kredą zrobiony napis: „ostrożnie — jaja”.

Szalona radość ogarnęła profesora.

— Nareszcie — zawołał: Pankrat, otwieraj skrzynki natychmiast i ostrożnie, ażeby nie rozbić. Do mnie do gabinetu.

Pankrat natychmiast wykonał polecenie i po kwadransie w gabinecie profesora, usianym trocinami i strzępkami papieru, rozszalał głos jego:

— A cóż to oni, znęcają się nade mną, czy co — wył profesor, potrząsając pięściami i kręcąc w rękach jajka: to jakieś bydlę, a nie Ptacha. Nie pozwolę drwić sobie ze mnie. Cóż to takiego, Pankrat?

— Jajka — odpowiedział Pankrat z goryczą.

— Kurze, rozumiesz, kurze, czart by ich zdławił! Na jakiego diabła są one mi potrzebne. Niech posyłają je temu łotrowi do sowchozu!

Piersikow pobiegł do kąta do telefonu, lecz nie zdążył zadzwonić.

— Włodzimierzu Ipatiewiczu! Włodzimierzu Ipatiewiczu! — zagrział w korytarzu głos Iwanowa.

Piersikow oderwał się od telefonu i Pankrat odskoczył w bok, dając drogę prywat-docentowi. Ten wbiegł do gabinetu, wbrew swym zwyczajom gentelmańskim, nie zdejmując szarego kapelusza, zsuniętego na tył głowy, i z arkuszem gazety w ręku.

— Pan wie, Włodzimierzu Ipatiewiczu, co się stało — wykrzykiwał i wymachiwał przed twarzą Piersikowa arkuszem z napisem, „dodatek nadzwyczajny”, pośrodku którego widniał jaskrawy rysunek.

— Nie, niech pan posłucha, co oni zrobili — w odpowiedzi zawołał, nie słuchając, Piersikow — zamysłili zdumieć mnie kurzymi jajami. Ten Ptacha to jest formalny idiota, niech pan zobaczy!

Iwanow w zupełności oszalał. W przerażeniu wpatrywał się w otwarte skrzynki, potem w arkusz, potem oczy jego po prostu wyskoczyły z twarzy.

— Tak więc co — dławiąc się, wybelkotał: teraz rozumiem... Nie, Włodzimierzu Ipatiewiczu, niech pan tylko spojrzy — momentalnie rozwinął arkusz i drżącymi palcami wskazał Piersikowowi na barwny wizerunek. Na nim, jak straszliwy wąż straży ogniowej, wiła się oliwkowa z żółtymi plamami żmija, w dziwnej zamazanej zieleni. Była zdjeta z góry, z leciutkiego aeroplanu, ostrożnie prześlizgującego się nad żmiją — kto to jest, według pana, Włodzimierzu Ipatiewiczu?

Piersikow zsunął okulary na czoło, potem przesunął je na oczy, wpatrywał się w rysunek.

— Co za diabeł. To... przecież to anakonda, boa wodny...

Iwanow zrzucił kapelusz, opadł na krzesło i rzekł, wystukując każde słowo pięścią po stole:

— Włodzimierzu Ipatiewiczu, to anakonda ze smoleńskiej guberni. Coś potwornego. Pan rozumie, ten łotr wywiódł żmije zamiast kur i, pan rozumie, dały one takie same fenomenalne wyniki, jak żaby!

— Co takiego? — odpowiedział Piersikow i twarz jego stała się szarą: Pan żartuje, Piotrze Stiepanowiczu... Skąd?...

Iwanow oniemiał na chwilę, potem odzyskał dar mowy i uderzając palcem w otwartą skrzynkę, gdzie błyszcząły bielutkie główki w żółtych trocinach, rzekł:

— Oto stąd.

— Co-o?! — zawył Piersikow, zaczynając kombinować.

Iwanow z pełnym przekonaniem machnął dwoma zaciśniętymi pięściami i zakrzyczał:

— Niech pan będzie spokojny. Oni pańskie zamówienie na jaja żmij i strusie przesłali do sowchozu, a kurze panu przez omyłkę.

— Boże mój... Boże mój... — powtórzył Piersikow i, zieleńjąc na twarzy, zaczął siadać na śrubowym taborecie.

Pankrat w zupełności zgłupiał przy drzwiach, zbladł i oniemiał. Iwanow zerwał się, schwytał arkusz i, podkreślając ostrym paznokciem wiersz, zakrzyczał do uszu profesora:

— No, teraz oni będą mieć wesołą historię!.. Co teraz będzie, stanowczo nie wyobrażam sobie. Włodzimierzu Ipatiewiczu, niech pan spojrzy — I zawołał głośno, odczytując pierwsze napotkane miejsce ze zmiętego arkusza: — Żmije idą stadami, w kierunku Możajska... składają nieprawdopodobne ilości jajek... Jajka zostały zauważone w Duchowskim powiecie... Ukazały się krokodyle i strusie. Oddziały specjalnego przeznaczenia... i oddziały zarządu państwowego przerwały panikę w Wiaźmie po tym, gdy zapalono las podmiejski, powstrzymując w ten sposób posuwanie się gadów...

Potwór

Walka

Piersikow różnobarwny, sinoblady, z obłąkanymi oczyma, wstał z taboretu i dławiąc się zaczął krzyczeć:

— Anakonda... anakonda... wodny boa! Boże mój!... — w takim stanie nigdy go jeszcze nie widzieli ani Iwanow, ani Pankrat.

Profesor zerwał jednym szarpnięciem krawat, oberwał guziki przy koszuli, zaczerwienił się straszliwym paralitycznym kolorem i, chwiejąc się, z zupełnie tępych szklanymi oczyma, rzucił się gdzieś precz. Płacz rozległ się pod kamiennymi stropami instytutu.

— Anakonda... anakonda... — zagrzmiało echo.

— Chwytaj profesora! — pisał Iwanow do Pankrata, tańczącego z przerażenia na miejscu: Wody mu... dostał ataku...

ROZDZIAŁ XI. BÓJ I ŚMIERĆ

Płonąca wściekła noc elektryczna w Moskwie. Płonęły wszystkie lampy i w mieszkaniach nie było miejsca, gdzie by nie jaśniały lampy ze zrzucenymi abażurami. Ani w jednej dzielnicy Moskwy, liczącej 4 miliony mieszkańców, nie spał ani jeden człowiek oprócz niezających sobie sprawy dzieci. W mieszkaniach jedli i pili, jak się dało, w mieszkaniach coś wykrzykiwali i co chwila wykrzywione twarze wyglądały przez okna na wszystkich piętrach, kierując wzrok ku niebu, przetrzętemu we wszystkich kierunkach przez reflektory. Na niebie co chwila wybuchały białe ognie, odrzucały topniejące blade stożki na Moskwę i nikły i gasły. Niebo bez przerwy huczało bardzo niskim warczeniem aeroplanów. Szczególnie strasznie było na Twerskiej — Jamskiej. Na dworzec Aleksandrowski co 10 minut przychodziły pociągi, złożone jak się dało z towarowych i różnej klasy wagonów i nawet cystern, oblepionych oszalałymi ludźmi, i Twersko — Jamską biegli gęstą kaszą, jechali autobusami, jechali na dachach tramwajów, dławili jedni drugich i wpadali pod koła. Na dworcu co chwila wybuchała trzaskająca niepokojąca strzelanina ponad tłumem — to oddziały wojskowe zatrzymywały panikę obłąkanych, biegnących przez zwrotnice linii kolejowych z guberni smoleńskiej na Moskwę. Na dworcu co chwila z wściekłym lekkim pojękiwaniem wypadały szyby w oknach i wyły wszystkie parowozy. Wszystkie ulice były usiane plakatami, porzuconymi i zdeptanymi, też same plakaty pod palącymi malinowymi reflektorami patrzyły ze ścian. Wszystkim były znane i nikt ich nie czytał. Ogłaszano przez nie Moskwę w stanie wojennym. Grożono w nich karami za panikę i zawiadamiano, że do smoleńskiej guberni oddział za oddziałem jadą pułki czerwonej armii, uzbrojone w gazy. Lecz plakaty nie mogły powstrzymać wyjącej nocy. W mieszkaniach upuszczano i bito naczynia i wazony od kwiatów, biegano, zaczepiając o kąty, związywano i rozwiązywano jakieś tłumoki i walizy, w próżnej nadziei przedostania się na plac Kałanczewski, na dworzec Jarosławski lub Mikołajewski. Niestety, wszystkie dworce, prowadzące na północ i wschód, otoczone były gęstymi szeregami piechoty, i olbrzymie samochody ciężarowe, kołyszac się, brzęcząc łańcuchami, do góry naładowane skrzyniami, na których siedzieli żołnierze w szpiczastych hełmach, ze sterczącymi ze wszystkich stron bagnetami, wywoziły zapasy złotych monet z podziemi komisariatu ludowego finansów i olbrzymie skrzynie z napisem: „Ostrożnie. Tretiakowska galeria”. Maszyny ryczały i biegały po całej Moskwie.

Bardzo daleko na niebie drżał odbłask pożaru i dawało się słyszeć, kołyszac głęboki mrok sierpnia, nieustanne bicie armat.

Nad ranem, przez bezsenną Moskwę, która nie zgasiła ani jednego ognia, w górę ul. Twerskiej, zmiatając wszystko, po drodze, co cisnęło się do bram domów i witryn, wybijając szyby, przeszedł wielotysięczny, wałący kopytami po bruku, wąż armii konnej. Malinowe baszłyki⁹⁴ kołysały się końcami na szarych plecach i koniuszki pik kłuły niebo. Tłum, miotający się i wyjący, jakby ożył od razu, zobaczywszy pracę naprzód, przecinając rozplaszczony war szału, szeregi. W tłumie na trotuarach zaczęto witać ich z nadzieją, wyc.

— Niech żyje konna armia! — krzyczały pełne zachwyty głosy kobiet.

— Niech żyje! — odpowiadali mężczyźni.

— Zdławia!... zdławia!... — wyli gdzieś.

— Pomóżcie! — krzyczeli z chodników.

Żołnierz

⁹⁴baszłyk — rodzaj kaptura. [przypis edytorski]

Pudełka papierosów, pieniądze srebrne, zegarki leciały z chodników w szeregi, jakieś kobiety wyskakiwały na jezdnię i ryzykując kości, ciągnęły z boków szeregów konnych, czepiając się strzemion i całując je. W nieustannym waleniu kopyt o bruk od czasu do czasu rozlegały się głosy plutonowych:

— Krócej lejce!

Gdzieś znów śpiewali wesoło i zamaszycie i z koni patrzeli w migotliwym świetle reklam twarze w czapkach malinowych na bakier. Co chwila przerywając szeregi konnych z odkrytymi twarzami, jechały na koniach dziwne figury, w dziwnych maskach, z prowadzącymi za plecy rurkami i z balonami na rzemieniach na plecach. Za nimi pełży olbrzymie cysterny — samochody, z długimi rurami i węzami, zupełnie jak na wozach straży ogniowej, i ciężkie, rozbijające bruk, na moc zamknięte i świecące wąskimi strzelnicami, tanki⁹⁵ na łapach gąsienicowych. Przerywały się szeregi konnych i szły samochody, zakute na moc w szare pancerze, z takimiż rurkami, sterczącymi na zewnątrz, i białymi wymalowanymi trupimi głowami po bokach, z napisem: „gaz”, „Dobrochim”.

— Ratujcie bracia — wyli z trotuarów — bijcie gady... Ratujcie Moskwę!...

— Mać... mać... — toczyło się przez szeregi. Papierosy paczkami skakały w oświetlonym powietrzu nocnym i białe zęby szczyrzyły się z koni do oszalałych ludzi. Przez szeregi przebiegał głuchy i szarpiający za serce śpiew:

... Ani tuz⁹⁶, ani dama, ani walet. Pobjemy gady bez wątpienia. Czterech z boku waszych nie ma”...

Huczące grzmoty „ura” wspanywały nad całą tą kaszą, dlatego że rozeszła się pogłoska, że na przedzie szeregów na koniu, w takim samym malinowym baszłyku, jak i wszyscy jeźdźcy, jedzie ten, który stał się legendą przed dziesięciu laty⁹⁷, postarzały i osiwiwały wódcz konnej gromady. Tłum wył i ku niebu ulatywał, cokolwiek uspakajając niespokojne serca, krzyk „ura... ura”...

*

Instytut był skąpo oświetlony. Wypadki dobiegały do niego tylko oddzielnymi, niejasnymi i głuchymi oddźwiękami. Raz pod ognistym zegarem w pobliżu maneżu⁹⁸ rozległa się, jak wachlarz, salwa, to rozstrzelivano na miejscu maruderów, próbujących ograbić mieszkania na Wołchonkie. Ruchu samochodowego na ulicy tu było mało, wszystkie koncentrował się przy dworcach. W gabinecie profesora, gdzie blade płonęła jedna lampa, rzucając blade pęk światła na biurko, Piersikow siedział, wsparłszy głowę na rękach, i milczał. Dym warstwami snuł się wokoło niego. Promień w skrzynce zgasł. W terrariach żaby milczały, gdyż już spały. Profesor nie pracował i nie czytał. Na stronie, pod lewym łokciem jego leżało wieczorne wydanie depesz na wąskiej szpalcie, zawiadamiające, że Smoleńsk płonie cały i że artyleria obstrzeliwa las możajski kwadratami, rozbijając złogi jaj krokodylich, złożone we wszystkich wilgotnych jarach. Zawiadamiano, że eskadrilla aeroplanów pod Wiaźmą działała z wielkim powodzeniem, zalewając gazem prawie cały powiat, lecz że ofiary ludzkie na tych przestrzeniach są niezliczone z tego powodu, że ludność, zamiast tego, ażeby opuszczać swe powiaty w trybie prawidłowej ewakuacji, dzięki panice, miotła się rozbitymi grupami na własne ryzyko, pędząc gdzie oczy poniosą. Zawiadamiano, że specjalna kaukaska dywizja kawalerii w kierunku możajskim wspaniale wygrała bitwę ze stadami strusiów, wyrąbawszy je wszystkie i zniszczywszy olbrzymie gniazda jaj strusich. Przy tym dywizja poniosła nieznaczne straty. Zawiadamiano w imieniu rządu, że na wypadek, jeżeli gadów nie uda się zatrzymać w odległości 200 kilometrów od stolicy, będzie ona ewakuowana w zupełnym porządku. Urzędnicy i robotnicy winni zachować zupełny spokój. Rząd przedsięwzięmie najsurowsze kroki w celu niedopuszczenia do smoleńskiej historii, w której wyniku, dzięki zamętowi, wywołanemu niespodziewanym atakiem grzechotników, które się zjawyły w ilości kilkunastu tysięcy, miasto zapłonęło ze wszystkich stron, gdyż porzucono płonące piece i rozpoczęto

⁹⁵tank — czołg. [przypis edytorski]

⁹⁶tuz (daw.) — as w kartach. [przypis edytorski]

⁹⁷ten, który stał się legendą przed dziesięciu laty — Siemion Michajłowicz Budionny (1883–1973), rosyjski, a potem radziecki dowódca wojskowy, dowódca I Armii Konnej. [przypis edytorski]

⁹⁸maneż — tu: okrągły plac. [przypis edytorski]

beznadziejną masową ucieczką. Zawiadamiano, że w żywność Moskwa jest zaopatrzona przynajmniej na pół roku i że rada przy wodzu naczelnym zarządza terminowe środki celem ufortyfikowania mieszkań dlatego, ażeby prowadzić bój z gadami na samych ulicach stolicy, na wypadek, gdyby czerwonym armiom i aeroplanom i eskadrillom nie udało się powstrzymać najścia pełzających.

Niczego tego profesor nie czytał, patrzył szklannymi oczyma przed siebie i palił. Oprócz niego tylko dwie osoby były w instytucie — Pankrat i — co chwila zalewająca się łzami, gospodyni Maria Stiepanowna, nie śpiąca już trzecią noc, którą spędzała w gabinecie profesora, za nic nie zgadzającego się na opuszczenie swej jedynej pozostałej zgasłej już szkrzynki. Teraz Maria Stiepanowna przytuliła się na ceratowej otomance, w cieniu w kącie, i milczała w żałośliwych rozmyśleniach, patrząc jak czajnik z herbatą, przeznaczoną dla profesora, zagotował się na trójnogu palnika gazowego. Instytut milczał i wszystko rozegrało się nagle.

Z trotuaru naraz dały się słyszeć pełne nienawiści donośne krzyki, tak że Maria Stiepanowna zerwała się nagle i pisnęła. Na ulicy zabłysły ognie latarni i rozległ się głos Pankrata w westybulu. Profesor słabo zareagował na ten hałas. Podniósł głowę na chwilę, zamruczał: „patrzcie, jak się wściekają... cóż ja teraz zrobić”. I znów wpadł w odrętwienie. Lecz było ono naruszone. Straszliwie zagrzmiały okute drzwi instytutu, wychodzące na ulicę Hercena, i wszystkie ściany zatrzęsły się. Potem rozpękł się olbrzymi słój zwierciadlany w sąsiednim gabinecie. Zabrzęczało i posypało się szkło w gabinecie profesora i szary brukowiec wpadł przez okno, rozbijając stół szklany. Żaby podskoczyły w terrariach i wszczęły wrzask. Zaczęła biegać, piszczeć Maria Stiepanowna, podbiegła do profesora, chwytając go za ręce i krzycząc: „uciekajcie, Włodzimierzu Ipatiewiczu, uciekajcie”. — Ten wstał z krzesła ze śrubą, wyprostował się i zgiąwszy palec haczykowato, odpowiedział, przy czym oczy jego przybrały na mgnienie dawny ostry blask, przypominający dawnego natchnionego Piersikowa.

— Nigdzie nie pójde — wyrzekł — to po prostu głupstwo — miotają się, jak wariaci... No, a jeżeli cała Moskwa zwariowała, to gdzie ja pójde. I, proszę bardzo, przestańcie krzyczeć. Co ja mam z tym wspólnego. Pankrat! — zawołał i nacisnął guzik.

Prawdopodobnie chciał, ażeby Pankrat uspokoił całe to zamieszanie, którego on w ogóle nie lubił. Lecz Pankrat nic już nie mógł poradzić. Łomotanie skończyło się tym, że drzwi instytutu rozwarły się i z daleka dobiegły wybuchy wystrzałów, a potem cały mурowany gmach instytutu zagrzmiał tupaniem biegnących nóg, okrzykami, biciem szyb. Maria Stiepanowna uczepiła się rękawa Piersikowa i poczęła go gdzieś ciągnąć, on wyrwał się jej, wyprostował się na całą wysokość, i, jak był w białym fartuchu, wyszedł na korytarz.

— No? — spytał. Drzwi roztworzyły się, i pierwsze, co ukazało się w drzwiach, to plecy wojskowego z malinową naszywką i gwiazdą na lewym rękawie. Cofał się od drzwi, na które napierał rozwścieczony tłum, plecami i strzelał z rewolweru. Potem zaczął uciekać obok Piersikowa, wołając do niego:

— Profesorze, niech pan się ratuje, więcej nic nie mogę zrobić.

Słowom jego odpowiedział pisk Marii Stiepanowny. Wojskowy przebiegł obok Piersikowa, stojącego jak biały posąg i znikł w mroku krętych korytarzy w przeciwnym końcu gmachu. Ludzie wybiegli z drzwi, wyjąc:

— Bij go! Zabij...

— światowego zbrodniarza!...

— Tyś rozpuścił gady!...

Wykrzywione twarze, poszarpane ubrania zabiegały po korytarzach i ktoś wystrzelił. Zamigły kije. Piersikow cokolwiek cofnął się w tył, zamknął drzwi, prowadzące do gabinetu, gdzie w przerażeniu na podłodze klęczała Maria Stiepanowna, rozpostarłszy ręce, jak ukrzyżowana... nie chciał wpuścić tłumu i zawołał rozdrażniony:

— To formalny obłęd... wyście zupełnie jak dzikie zwierzęta. Co wam potrzeba? — Zawył: precz stąd! — i zakończył zdanie ostrym, wszystkim znanym okrzykiem — Pankrat, wypędź ich precz!

Lecz Pankrat nikogo już nie mógł wypędzić. Pankrat z rozbitą głową, podeptany i poszarpany na strzępy, leżał nieruchomo w westybulu i nowe tłumy pędziły obok niego, nie zwracając uwagi na strzelanie milicji na ulicy.

Niski człowiek, na małych, krzywych nogach, w rozerwanej marynarce, w rozerwanym półkoszulku, przekrzywionym na bok, wyprzedził innych, dopadł do Piersikowa i strasznym uderzeniem pałki rozbił mu głowę. Piersikow zachwiał się, zaczął padać na bok i ostatnie słowa jego były:

— Pankrat... Pankrat...

Nic niewinną Marię Stiepanowną zabili i rozszarpali w gabinecie, kamerę, w której zgasł promień, rozbili na drzazgi, roznieśli terraria, wybiwszy i podeptawszy oszalałe żaby, rozmiażdżyli stoły szklane, rozmiażdżyli reflektory, a po godzinie instytut płonął, obok niego wałały się trupy, otoczone szeregiem uzbrojonych w rewolwery elektryczne, i samochody straży ogniowej, czerpiące wodę z kranów, lały strumienie we wszystkie okna, z których z sykiem długo jeszcze wydobywały się płomienie.

ROZDZIAŁ XII. BÓG MROZU NA MASZYNIE

W nocy z 19 na 20 sierpnia 1928 roku zapanował niesłychany, nigdy jeszcze nie notowany przez ludzi starych, mróz. Przyszedł i przetrwał dwa dni, dosięgając do 18 stopni. Zezwierzęciała Moskwa zamknęła wszystkie drzwi, wszystkie okna. Dopiero pod koniec trzeciego dnia zrozumiała ludność, że mróz uratował stolicę i te bezgraniczne przestrzenie, nad którymi panowała i na które spadła straszliwa klęska 2. roku. Armia konna pod Możajskiem, po utracie trzech czwartych swego składu, zaczęła słabnąć i eskadrille gazowe nie mogły powstrzymać posuwania się wstrętnych gadów, półkolem posuwających się z zachodu, południowo-zachodu i południa w kierunku na Moskwę.

Zadusił je mróz. Dwóch dni po 18 stopni nie wytrzymały obrzydliwe stada i w dniu 20 sierpnia, kiedy mróz znikł, pozostawiając tylko wilgoć i błoto, pozostawiając wilgoć w powietrzu, pozostawiając zwiędłą skutkiem nieoczekiwanego zimna zieleń na drzewach — walczyć już więcej nie było z kim. Klęska się skończyła. Lasy, pola, nieprzebyte błota były jeszcze zawałone różnobarwnymi jajami, pokrytymi czasami dziwnym, obcym, niewidzianym rysunkiem, który bez śladu zaginiony Rokk brał za brud, lecz jaja te były zupełnie nieszkodliwe. Były martwe, zarodki w nich zamordowane.

Nieprzejrzane przestrzenie ziemi gnily jeszcze długo od niezliczonych trupów krokodyli i żmij, powołanych do życia przez tajemniczy, zrodzony na ulicy Hercena w genialnych oczach promień, lecz nie były już one niebezpieczne, nietrwale stworzenia zgniłych gorących błot podrównikowych zgniły w przeciągu dwóch dni, pozostawiając na przestrzeni trzech guberni straszliwy smród, rozkład i zgniliznę.

Panowały długo epidemie, panowały długo choroby zaraźliwe z trupów gadów i ludzi, i długo jeszcze chodziła armia, lecz już nie uzbrojona w gazy, a w narzędzie saperskie, cysterny naftowe i węże, oczyszczając ziemię. Oczyszczili i wszystko skończyło się na wiosnę.

A wiosną znów zatańczyła, zapłonęła i zakręciła się ogniami Moskwa, i znów jak dawniej huczał ruch pojazdów mechanicznych, i nad kopułą świątyni Chrystusa wisiał, jak na niteczce, sierp księżycowy, i na miejscu spalonego w sierpniu 1929 roku dwupiętrowego instytutu zbudowano nowy pałac zoologiczny i zarządzał nim prywat-docent Iwanow, lecz Piersikowa już nie było. Nigdy nie wznosił się przed oczami ludzi zgięty przekonywująco w haczyk palec i nikt więcej nie słyszał skrzypiącego kwaczącego głosu. O promieniu i katastrofie 2. roku jeszcze długo mówił i pisał cały świat, lecz potem imię profesora Włodzimierza Ipatiewicza Piersikowa okryło się mgłą i zgasło, jak zagaśł i sam wynaleziony przez niego w noc kwietniową czerwony promień. Promienia zaś tego otrzymać na nowo nie udało się, choć niekiedy wytworny gentelman, i obecnie profesor zwyczajny, Piotr Stiepanowicz Iwanow, i próbował. Pierwszą kamerę zniszczył rozwścieczony tłum w noc zabójstwa Piersikowa. Trzy kamery spłonęły w Nikolskim sowchozie „Czerwony Promień” podczas pierwszej walki eskadrilli z gadami i odbudować ich nie udało się. Choć bardzo prostym było połączenie szyb z lustrzanymi pęczkami światła, nie skombinowano go po raz drugi, pomimo wszelkie starania⁹⁹ Iwanowa. Widocznie dla tego potrzebne było coś szczególnego oprócz wiedzy, co posiadał na całym świecie jeden tylko człowiek — zmarły profesor Włodzimierz Ipatiewicz Piersikow.

⁹⁹ *pomimo wszelkie starania* — dziś popr.: pomimo wszelkich starań. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/bulhakow-fatalne-jaja>

Tekst opracowany na podstawie: Michaił Bułhakow, Fatalne jaja, tłum. E. Jeziński, Biblioteka Nowości w Warszawie, wyd. Stanisław Cukrowski, Warszawa 1928.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Paulina Choromańska, Paweł Koziół.

Publikację wsparli i wsparły: Paweł Wieczorek, Paweł, DeeJay1, Paweł Krawczyk, nakloff, szarki, mb, bkmm, OFOP, NN :), Lasek, ihor, Jakub, mc, luukii, YuukiSaya, kornik, Bartosz, Zoe, Michał, Dobrovia, Buka.

Okładka na podstawie: Portret dr Ludwika Rydygiera z asystentami, Wyczółkowski, Leon (1852-1936), domena publiczna

ISBN 978-83-288-0118-9

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do **Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur** i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.